

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA
C-uppsats i Kulturgeografi, 10 p
Höstterminen 2005

TRÄDGÅRDSSTADEN

Från historisk idé till dagsaktuell verklighet

Författare:
Emilia Jensen

Handledare:
Arnold Renting

Abstract

The aim of this study has been to make clear the conception of “The Garden City”, and also to investigate why and how the garden city has come to be a more frequent and attractive form of settlement in our Swedish community. The essay is supported by a literature study about the garden city from its beginning (1890’s) to present time. To make a distinct explanation of the garden cities progress over time, I have studied the idea behind two garden cities of today, Tullinge and Vistabergs garden city. Architects and commissioners of building projects, working with those two examples of garden cities, has been interviewed in purpose to catch a glimpse of the 21th centuries designing and planning of garden cities and society.

Ebenezer Howard’s idea of the garden city was to create a public reform, witch aimed to create a better life for lower classes in society. The reform concerned to redistribute the population, from the crowded cities to the garden cities verdure and pleasant low-rise buildings. Howard’s thoughts and ideas were too diagrammatic and theoretical to become real. His ideas has passed on and has progressed through time to suit the prevailing time and space. In the 1990’s the garden cities got a Renaissance on the Swedish market. It was a necessary contrast to the criticized high-rise areas designed during the era of the million program (*miljonprogrammet*) of the 1960s. At the same time as the awareness of the environments and natures necessity rose, the garden city became more popular because of it natural soundness. The garden cities little picturesque settlement and structure appeal to the Swedish culture and the human sense. This kind of settlement is a functional complement to the stressful society of today. In the settlement of the garden city the inhabitants can rest, breath out and get away from the stressful city. Its access to verdure oases and private cultivable land attract a lot of people. The peaceful work in the garden is ranked high in the Swedish society. However, all the garden cities that are planned and exist today can’t fulfil the origin demands, often because of defect cooperation between the actors within the fields of planning and constructing. The garden city seems in many ways to be a suitable settlement also for the age that we live in. Its actual popularity seems to remain and because of that it will make a definite impact on the spatial development and suburban life in Sweden.

1 INLEDNING	4
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	4
1.2 AVGRÄNSNINGAR OCH DISPOSITION	4
1.3 METOD, KÄLLOR OCH KÄLLKRITIK	5
2 TEORETISK ANSATS	6
3 TRÄDGÅRDSSTADEN; FRÅN IDÉ TILL KONKRET PLAN	8
3.1 IDÉN TAR FORM	8
3.2 IDÉN BLIR TILL PLAN	10
3.2.1 HOWARDS MODELL FÖR TRÄDGÅRDSSTADEN	11
3.2.2 ETT SJÄLVFÖRSÖRJANDE VÄLFÄRDSSAMHÄLLE	13
3.2.3 TRÄDGÅRDSSTADEN SOM TÄNKT SAMHÄLLSREFORM	14
3.3 TRÄDGÅRDSSTADEN UTVECKLAS	14
3.3.1 TRÄDGÅRDSSTADENS STRUKTUR	15
3.4 TRÄDGÅRDSSTADENS EKONOMISKA ÖVERLÄGSENHET	16
3.4.1 PLANEN OM TRÄDGÅRDSSTADEN SPRIDS OCH REALISERAS	18
4 DEN SVENSKA TRÄDGÅRDSSTADEN	18
4.1 TRÄDGÅRDSSTADEN KOMMER TILL SVERIGE	18
4.1.1 DEN SVENSKA TRÄDGÅRDSSTADENS KARAKTÄR	20
4.2 TULLINGE TRÄDGÅRDSSTAD	21
4.3 VISTABERGS TRÄDGÅRDSSTAD	22
4.4 TULLINGE OCH VISTABERG I LJUSET AV DE URSPRUNGLIGA MODELLERNA	24
5 TANKARNA BAKOM DAGENS TRÄDGÅRDSSTÄDER	27
5.1 ARKITEKTER OCH BYGGHERRAR KOMMER TILL TALS	27
5.2 TRÄDGÅRDSSTADENS RENÄSSANS	29
5.3 TRÄDGÅRDSSTADENS FRAMTID	31
6 SLUTDISKUSSION OCH SLUTSATS	33
TRÄDGÅRDSSTADENS UTVECKLING	33
DAGENS TRÄDGÅRDSSTÄDERS ÖVERENSSTÄMMELSE MED IDEALET	34
TRÄDGÅRDSSTADENS ÖKADE FÖREKOMST OCH POPULARITET	35
SLUTSATS	36
7 SAMMANFATTNING	38
KÄLLFÖRTECKNING	39
TRYCKTA KÄLLOR	39
OTRYCKTA KÄLLOR	40
MUNTLIGA KÄLLOR	40
FIGURFÖRTECKNING	41
BILAGOR	

1 Inledning

Den gamla och erkända stadsbyggnadsformen trädgårdsstaden har under de senaste tio åren kommit att bli en allt mer vanlig förekommande i vårt svenska samhälle, detta efter nästan sextio års vila. Det grönskande område som trädgårdsstaden framställer har lockat människor sedan 1900-talets början, och verkar så fortsätta att göra.

Trädgårdsstaden tänktes ut av Ebenezer Howard i slutet av 1890-talet, den avsåg att lösa Londons alarmerande bostadsförhållanden. Mekaniseringen av jordbruket ökade den redan kraftiga urbaniseringen som skapat misär för de lägst stående i samhället. Howard ville genom att förena stadens och landsbygdens goda sidor införa en ny bostadsform som han kallade ”The Garden City”. Denna nyhet skulle lösa storstadens trångboddhet och usla förhållanden och istället erbjuda billiga bostäder med tillhörande täppa för odlingsmöjligheter. Den tänkta trädgårdsstaden var ämnad att utgöra ett självförsörjande välfärdssamhälle med en befolkningsgräns på 32 000. Trädgårdsstaden skulle bestå av låg bebyggelse med lagom exploateringsgrad med tillhörande trädgårdar till varje bostad. Samhället skulle erbjuda en lagom avvägd mängd arbetstillfällen, service och institutioner för att kunna tillgodose den egna befolkningen. Marken skulle antingen vara kommunalt eller kollektivt ägd, på så sätt skulle markvärdet säkras. Howards idéer ämnade också skapa omvända sociala, politiska och ekonomiska förhållanden i samhället, allt till förmån för arbetarbefolkningen. Dock ansågs hans planer alltför schematiska för att fungera i realiteten och kom därför att omarbetas för att bättre stämma överens med samhällets verkliga förhållanden.

Trädgårdsstaden spred sig snabbt runt om i världen och kom på så sätt att utvecklas till ett mångfacetterat begrepp beroende på plats och tid. Till Sverige kom nyheten i början av 1900-talet och hade sin riktiga storhetstid på 20-talet. På 30-talet kom dock trädgårdsstaden att ersättas av funktionalismens ”hus i park” och det var först i slutet på 1990-talet en nyrenässans som fick den att åter bli en aktuell stadsbyggnadsform. Dess attraktivitet på marknaden har bara ökat de senaste tio åren och förväntas även stå sig i framtiden.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att försöka klargöra varför det idag uppförs många trädgårdsstäder runtom i landet, vad är det som gör den attraktiv och populär. För att kunna förstå varför trädgårdsstaden som stadsbyggnadsform kommit att bli så frekvent använd vid nybyggnationer i dagens samhälle, krävs kunskap om den historiska betydelsen av trädgårdsstaden och förståelse av dess skilda innebörd då och nu. På så vis vill jag undersöka hur begreppet utvecklats till något idag attraktivt på marknaden. Jag avser besvara följande frågor:

- Vad innebar och innebär trädgårdsstad som idé och bebyggelseform och hur har den utvecklats?
- Hur kommer det sig att trädgårdsstaden åter blivit vanligt förekommande och attraktiv som bebyggelseform?
- Byggs dagens trädgårdsstäder efter de tidigare idealen och förebilderna?

1.2 Avgränsningar och disposition

Studien är geografiskt avgränsad till att huvudsakligen behandla Stockholmsregionen, beträffande de två utvalda trädgårdsstäderna (Tullinge och Vistabergs trädgårdsstad) som ska agera testexempel. Exempelantalet begränsades till två stycken för att hålla det på en hanterlig nivå. Tullinge trädgårdsstad och Vistabergs trädgårdsstad blev utvalda då de är aktuella och ligger

inom ett behändigt avstånd för att kunna utföra undersökningar. De arkitekter och byggbolag som jag valt att intervjua är och har varit aktiva för dessa trädgårdsstäders framställning. Jag ansåg att de således borde kunna ge mig de mest uttömmande svaren för min undersökning. Något som bör beaktas är att min studie utfördes under höst- och vinterhalvåret, då nästan all växtlighet är obefintlig och kal, och därför kan ha påverkat min uppfattning. Trädgårdsstaden kommer mer till sin rätta under de grönskande årstiderna och min bedömning av Tullinge trädgårdsstad kan därför anses vara negativ för området. Under de kala perioderna av året in-tar trädgårdsstaden en karaktär skild från dess egentliga skepnad.

Uppsatsen består av sex kapitel. Det andra kapitlet består av en teoretisk förklaring av plane-ringen i samhället. Kapitel tre inleds med en berättelse om grundläggaren Ebenezer Howard och hans tankar om en trädgårdsstad. Här förklaras den tidens tankar om stadsbyggnation i samhället som kom att påverka trädgårdsstadens utformning. I kapitel fyra berättar jag om den svenska trädgårdsstaden och dess karaktär. De två utvalda exempelträdgårdsstäderna presenteras och synas i jämförelse med idealet. Kapitel fem innefattar arkitekternas och byggherrarnas tankar och visioner om dagens trädgårdsstad, varför den åter blivit aktuell och dess möjli-ga framtid. Uppsatsen avslutas med en diskussion och slutsats.

1.3 Metod, källor och källkritik

För att skapa förståelse för trädgårdsstaden och dess idag samhälleliga attraktivitet, har jag genomfört en litteraturstudie av de historiska tankarna och idéerna. Vill man förstå trädgårds-staden utveckling genom historiens gång, från sekelskiftet fram till idag, krävs en bakomlig-gande insikt i hur dess originalplan en gång kom till, och varför. Jag valde att göra en fallstu-die av två aktuella trädgårdsstäder för att ytterligare skapa mig en förståelse för dess utveck-ling. De två utvalda objekten, Tullinge trädgårdsstad (Botkyrka kommun) och Vistabergs trädgårdsstad (Huddinge kommun), användes vid jämförelsen med de historiska idealen och förebilderna. För att kunna utreda trädgårdsstadens attraktivitet idag har intervjuer med de an-svariga arkitekterna och byggherrarna utförts. Genom att besöka den nyligen anlagda träd-gårdsstaden i Tullinge kunde jag bilda mig en egen uppfattning om området. Besöket gav mig en vidare bild av det faktiska resultatet, som jag sedan kunde jämföra med projektets plan-handlingar. Jag har inte besökt Vistabergs allé av den enkla anledningen att byggnationen av trädgårdsstaden ännu inte påbörjats. Information om dagens tankar kring trädgårdsstaden som stadsbyggnadsform har jag samlat in genom personliga intervjuer med arkitekter och byggher-rar verksamma i de ovan nämnda trädgårdsstäderna.

Enligt min uppfattning kräver litteraturstudier stor eftertänksamhet och noggrannhet av vad som finns att tillgå inom ämnet. Författarens bakgrund och yrkesmässiga synvinkel påverkar resultatets innehåll. Samtidigt måste man ta hänsyn till vilket år texten skrevs och gavs ut. Flertalet skriftliga källor jag använt mig av är mellan tio och tjugo år gamla. Nyare skriftlig litteratur inom området har varit svårt att finna. Detta kan bero på att trädgårdsstaden blev mest omskriven under dess storhetstid och renässans, som ägde rum i början av 1990-talet. Jag anser dock att de äldre skrifterna har fungerat som bra komplement till de mer aktuella skrifterna. Att blanda skriftliga källor från då och nu har givit mig en bredare syn på utveck-lingen av trädgårdsstaden. Jag har valt att utgå från Ebenezer Howards originaltext från 1902 om trädgårdsstaden, ”Garden Cities of Tomorrow”. Detta för att nå så nära grundidén som möjligt. Bredvid denna har flera andra erkända skrifter fungerat som underlag. Ett flertal av de författare jag använt mig utav är arkitekter och stadsplanerare, något som gör att jag även genom litteraturen kunnat ta del av personliga utvärderingar beträffande trädgårdsstaden som stadsbyggnadsform. Jag har under läsningen försökt vara medveten och uppmärksam på att författarna i mångt och mycket färgar sina texter. Dessutom har jag tagit hänsyn till att den

använda litteraturen är utarbetad av yrkesmän som förespråkar trädgårdsstaden och ser den som en positiv stadsbyggnadsform.

De muntliga källor jag använt mig av är utvalda efter de två exemplen av trädgårdsstäder. Intervjuerna med de två huvudarkitekterna för respektive trädgårdsstad utfördes vid enskilda möten under cirka trettio till fyrtiofem minuter. Intervjufrågorna som användes var i princip de samma vid de bägge tillfällena och diktafon användes som minneshjälp. Intervjuerna med de åtta byggbolagen valde jag att utföra via telefon för att spara tid. Jag använde här frågor speciellt utformade för denna målgrupp och dessa intervjuer hölls kortfattade. Diktafon användes inte. Värdet av intervjuerna måste bedömas då jag själv som intervjuare kan ha haft viss påverkan på svaren. Jag har försökt vara så objektiv som möjligt för att inte påverka svaren. De intervjuer som gjorts med byggbolagen måste också värderas utifrån att det har skett via telefon där man inte alls får samma kontakt med den intervjuade personen och att det kan påverka deras svar. Även min subjektiva inställning till trädgårdsstäder kan ha påverkat resultatet.

2 Teoretisk ansats

Varje kultur formar sin geografi. Samhällsplaneringen avgör vilka idéer och tankar som blir förverkligade i rummet. Samhället gestaltar genom sina planer, marken och geografin som finns att tillgå.

Planering av samhället grundas på politiska beslut, vilket kan sägas vara en form av maktutövning. Samtidigt ska planerna genom ett demokratiskt förfarande tillgodose allmänhetens intressen. De som bär ansvaret för dagens samhällsplanering är främst politiker, tjänstemän, entreprenörer och aktivister. Dessa aktörers intressen för planprocessen är ofta mångfasetterade, samtidigt som goda planresultat eftersträvas finns de enskilda intressena starkt representerade. Det finns en vilja att undvika misstag och misslyckande planer, men det komplicerade förhållandet mellan aktörerna sätter käppar i hjulen.¹ De flesta planer i samhället lider brist på grundläggande kunskaper och allomfattande information, något som gör dem osäkra och komplexa. För att på ett tidigt stadium förebygga misslyckade planer, fordras att beslutsfattarna genomför noggranna inventeringar, prognoser, scenarier och riskanalyser. Dessutom bör den allmänna kunskapsnivån höjas ytterligare. Förarbetet bör utföras av experter som är kompetenta inom olika områden. Experterna sammanställer sedan sina resultat till ett fungerande program för den tänkta planen. De planprocesser som utarbetats måste granskas och godkännas av de politiker som satt upp målen.² Politikernas snäva tidsramar för planeringsprocessen stressar på planen, påskyndar de essentiella och grundläggande undersökningarna, vilket resulterar i att materialet blir selektivt utvalt av experterna. Dessa subjektiva värderingar är en av flera orsaker till bristfälliga planer.³ Planernas mål är alltför ofta, som Nyström uttrycker det, ”storskalig effektivitet i genomförandeprocessen”. Kvantiteten sätts före kvaliteten, de marknadsekonomiska krafterna blir starkare än de sociala aspekterna.⁴ Dessa brister orsakas bl.a. av aktörernas alltmer individualistiska handlande, som utesluter dialoger och samarbeten mellan aktörerna.⁵ Samarbetet och dialogerna är nödvändiga för att kunna skapa goda och hållbara planer för samhällets utveckling, menar Hall. Han påpekar att alltför många misslyckade planer har genomförts under årens gång, och fler kommer det att bli om inte förbätt-

¹ Nyström, 1999 s. 103

² Ibid s. 49-56

³ Ibid s. 57-58

⁴ Ibid s. 86-87

⁵ Ibid s. 77

ringar sker. För ett så gott resultat som möjligt ska uppnås bör aktörernas skilda värderingar sammanföras med experternas prognoser, i relation till rum och tid.⁶

Dessa ovanstående strategier för hållbara samhällsplaner verkar i första anblick välformulerade och fungerande, men bakom fasaden existerar en verklighet som ter sig helt annorlunda. Hall menar att aktörerna i olika utsträckning påverkar resultatet av samhällsplaneringen.⁷ Aktörerna konkurrerar ständigt om makten att planera. Politikernas uppgift består i att fatta beslut om vad och vart projekt ska skapas och uppföras i samhället. Enligt Hall är politikerna många gånger alltför stressade i processen, och förhastar således projekten för att vinna popularitet hos den allmänna opinionen. Aktivisterna, som ofta består av en minoritetsgrupp med starka åsikter, utgör en motvikt till vad som sker i samhället. Lyckas de, vid rätt tid och rum, finna svaga punkter att trycka på i projekten kan de driva igenom alternativa förslag till planen. Men allt som oftast möts aktivistgrupperna av ovilja och ointresse från de andra aktörerna. Tjänstemännen utför vad politikerna önskar, för att kunna klättra högre upp på den byråkratiska stegen och tillgodose den egna organisationens intressen.⁸ Aktörernas egenintressen tar allt oftare överhand, vilket innebär att projekt i mångt och mycket genomförs för en enskild ekonomisk vinning. Aktörerna är idag särdeles drivna av marknaden, och de sociala aspekterna visas ingen större hänsyn.⁹ De statliga resurserna för planering skars ner under 1990-talet. Detta föranledde att makten av planeringen försköts från staten till tjänstemännen. I och med att de statliga subventionerna för byggnationer drogs in, tvingades byggbolagen själva stå ansvariga för alla utgifter. Detta förorsakade att marknadens principer blev alltmer styrande, vad som uppfördes berodde på konsumenternas efterfrågan och kapitalförmåga.¹⁰ Dock utspelar sig en ständig konkurrens mellan planeringens aktörer, tiden och rummets rådande omständigheter avgör vem som blir den styrande.

En aspekt i planeringen är att skapa allsidigt och hållbart samhälle, men för att lyckas med detta måste planen ta hänsyn till både rationellt ekonomiska, socialt kulturella och geografiskt fysiska betingelser. Därutöver krävs att beslutsfattarna och planerarna har god förståelse för de ideal och system som är aktuella för projektet, och vad deras handlande kan innebära för platsen i framtiden. Att förutspå framtida effekter kan vara svårt, eftersom att planens förutsättningar kan ändras snabbt.¹¹ För att nå bättre resultat måste samarbetet mellan aktörerna förbättras och de alla måste vara deltagande genom hela processen. Det krävs att ett mer gränsöverskridande arbete utvecklas, där aktörerna kan fungera sida vid sida, menar Nyström.¹² Dock är dessa samarbeten fortfarande bristfälliga. På grund av marknadens åsidosättning av de sociala aspekterna har aktivisters och allmänhetens utrymme och deltagande i planprocesserna minskat.¹³ Den framtida planeringen bör ta hänsyn till de sociala aspekterna, för att på så vis kunna uppfylla människans behov av trygghet och frihet. Samtidigt måste ett allsidigt och hållbart samhälle formas.¹⁴ Samhällsplaneringen är ständigt tvungen att utveckla nya teorier och metoder för att hänga med i dagens föränderliga värld. Syftet med denna ansats är att visa på de förskjutningar som faktiskt har skett och sker inom planeringen. Dessa maktförskjutningar kan förklara trädgårdsstadens utveckling.

⁶ Hall, 1980 s. 268-272

⁷ Ibid s. 247-248

⁸ Ibid s. 242-248

⁹ Nyström, 1999 s. 72, 75-77

¹⁰ Ibid s. 57, 117

¹¹ Ibid s. 72, 75-77

¹² Ibid s. 12

¹³ Ibid s. 121-122

¹⁴ Ibid s. 101, 215, 221

3 Trädgårdsstaden; från idé till konkret plan

3.1 Idén tar form

För att förstå Ebenezer Howard och hans idé om trädgårdsstaden måste det sättas i sitt geografiska sammanhang med den tidens strömningar (det tidiga 1900-talet) och influenser menar Hall.¹⁵ Därför följer här en beskrivning av upphovsmannen Howard och om det samhälle han verkade för.

Fig. 1 Ebenezer Howard
(http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Ebenezer_Howard.jpg)

Ebenezer Howard (1850-1928) föddes i England 1850 i en kristen familj med humanistiska ideal. Under sina ungdomsår reste han till Amerika för att arbeta, men efter några år återvände han till England och började arbeta som stenograf i parlamentet.¹⁶ Genom detta arbete fick han ofta ta del av samhällets olösta och aktuella bostadsfrågor och det var här hans intresse för dessa alarmerande frågor väcktes. Trots att Howard saknade utbildning inom stadsplanering eller bostadsbyggande fann han individuell inspiration till att börja planera och fundera över den rådande bostadssituationen i samhället.¹⁷ Utopist som han var, ville han inrikta sig på att finna en lösning till landsbygdens utarmning och den enorma urbaniseringen som skapade nöd och misär för många människor.¹⁸ Därför började han i slutet av 1800-talet att utarbeta en plan för trädgårdsstaden, vilken han såg som samhällets enda utväg.¹⁹ Mekaniseringen av jordbruket ledde till en kraftig urbanisering och överbefolkning av storstäderna, och även om storstäderna hade förberetts med förbättrade vatten- och avloppssystem blev bostadsnöden alltför kraftig och stegrade i hög fart. De sociala skillnaderna blev alltmer uppenbara och den enorma segregationen gjorde att klyftorna mellan klasserna ökade ytterligare.²⁰ Enligt Bergman var Howard förvissad om att miljön var av oerhört stor vikt för människans välbefinnande och moraluppfattning, men det var tron på förnuftet och rationaliteten som blev styrande.²¹

3.1.1 Howards inspirationskällor

Howard påverkades starkt av skriften "Progress and Poverty" av Henry George där markfrågan ställdes central, skriver Bergman. Georges skrift fick Howard att inse att de förhöjda markvärdena och markräntorna kunde vara de bakomliggande faktorerna till de alarmerande bostadsproblemen i staden. På landsbygden drabbades även bönderna av den stegrande jordräntan. Det var överklassen som var de stora ägarna av marken och som därmed styrde värdena och räntorna till sina egna fördelar. Howard ansåg att lösningen på problemet var en var-

¹⁵ Hall, 1996 s. 88

¹⁶ Bergman, 1984 s. 115

¹⁷ Rådberg, 1994 s. 51

¹⁸ Bergman, 1984 s. 115

¹⁹ Rådberg, 1994 s. 51

²⁰ Viktorin, 1998 s. 1

²¹ Bergman, 1984 s. 115-116

sam reformering med lugna och stabila ingrepp, som skulle förebygga och undanhålla klasskonflikter och våldsamheter. Reformerna avsåg utåt sett att behandla sanitets och hygienfrågor, för att inte provocera onödigt. Gruppen och budskapet skulle hållas enade och konstruktiva, men planen behövde underbyggas och vidgas. Robert Owen hade några år tidigare arbetat fram idéer om kooperativa små samhällen med god social välfärd, vilka Howard ansåg vara ett steg i rätt riktning, menar Bergman. Owens idé om goda småsamhällen efterföljdes av de så kallade filantropiska bolagsbostäderna som uppfördes utanför staden av fabrikerna till för de egna arbetarna. Bolagsbostäderna avsåg skapa en frisk, stark, pålitlig och lydig arbetskraft. Dessa två idéer förevisade Howard om att det var ekonomiskt möjligt att uppföra samhällen med goda humanitära förhållanden, i grönskande landskap.²² Howard insåg att storstadens misär kunde förebyggas genom relativt enkla idéer anför Bergman. Planen om trädgårdsstaden fick genom de äldre idéerna nytt hopp. En planerad förort bortanför staden kunde vara den stora lösningen.

Texten "Looking Backward" av Edward Bellamy inspirerade Howards tanke om en nyskapande, självförsörjande civilisation som skulle kunna bygga bort samhällets misär och usla bostadssituationer. Howard hade samlat på äldre idéer och sammansatte dem med tiden till en egen plan. Skalans definitiva innebörd anammade han av den ryska geografen och revolutionären Pjotr Kropotkin. Skalan visade Howard att strävan efter en kooperativ civilisation endast kunde fungera i små kommuner och i decentraliserade samhällen. Idén om trädgårdsstaden gick vidare och karaktäriserades av Howards uppfinnar- och ingenjörskonst.²³

Tillsammans med Geddes och Wells hävdade Howard att kontrasterna mellan stad och land höll på suddas ut och ersättas av något nyskapande och kvalitativt. En omvandling av landsbygdens karaktär, tillsammans med en avurbanisering skulle grundlägga ett nytt leverne och en samhällsbyggnation någonstans mellan stad och land. Samhällets rådande prognoser med tekniskt industriell utveckling och gynnsam ekonomisk konjunktur, möjliggjorde Howards idé om trädgårdsstaden. Idén stämde överens med tidens samhälleliga behov, anför Bergman.²⁴ Trädgårdsstaden skulle baseras på människans vilja att kommunicera, resa, träffas och utöva makt i samhället, ansåg Howard.²⁵ I trädgårdsstaden skulle samhällets alla klasser blandas och även de lägsta skulle här få möjlighet att bosätta sig, skriver Viktorin utifrån Howard.²⁶

Howard visar i texten "Garden Cities of Tomorrow", att han baserade sin utopiska plan utifrån tre äldre distinkta idéer; (1) Förslaget om en organiserad migrationsrörelse av befolkningen utarbetad av Wakefield och professor Marshall. (2) Systemet om markarrendet av Thos. Spence och senare av Mr. Herbert Spencer. (3) Modellen av staden framförd av Jas. S. Buckingham. Dessa tre kom, tillsammans med andra mindre teorier, att ligga till grund för Howards plan om trädgårdsstaden. Howard menade att uppriktiga försök borde göras för att skapa en organiserad befolkningsmigration från de överbefolkade storstäderna, till de mindre tätbefolkade rurala områden, som han benämnde trädgårdsstäder. Försöken till befolkningsomflyttning skulle ske i liten skala och inte som en nationell rörelse, detta för att undvika en vilsen befolkning. För att locka folk skulle markvärdena säkras till speciella organisationer till för de boende. Det kollektiva ägandet, tillsammans med tillgängligheten till natur, solljus, frisk luft och öppna, grönskande ytor för lek och rekreation, skulle attrahera människor till

²² Bergman, 1984 s. 115-117

²³ Ibid s. 118-119

²⁴ Ibid s. 120-122

²⁵ Ibid s. 132

²⁶ Viktorin, 1998 s. 2

platsen.²⁷ Howards plan om trädgårdsstaden kom att bli en av 1900-talets mest inflytelserika stadsbyggnadsidéer hävdar Caldenby.²⁸ Dessa sunda, gröna och praktiska samhällen kom att ställas emot stadens trånga, smutsiga och ohälsosamma vardag.²⁹

För att marknadsföra planen om trädgårdsstaden, i andra kretsar, reste Howard land och rike runt och höll föreläsningar och visade bilder av trädgårdsstadens tänkta form. Dessutom lät han uppföra världens första trädgårdsstad utanför London i ett område som kom att kallas Letchworth. Howard trodde att ett praktiskt exempel skulle räcka för att hävda sin geniala idé för omvärlden, berättar Bergman.³⁰

3.2 Idén blir till plan

1898 presenterades Ebenezer Howards idé om trädgårdsstaden för första gången skriftligt och fyra år senare lanserades den slutgiltiga planen i boken "Garden Cities of Tomorrow", och fick på så sätt stort genomslag världen över.³¹

Fig. 2 Målade gestaltning av trädgårdsstadens förbättrade samhälle (<http://history.sandiego.edu/gen/filmnotes/images2/howard3b.jpg>)

Howard skapade planen i tron om att kunna lösa problemet av den överbefolkade storstaden. Han avsåg att skapa en kontrollerad och planerad stadsutveckling, baserad på ett samspel mellan stad och land. Ett diagram med tre magneter utarbetades av honom själv. Dessa tre magneter utgjordes av, staden, landet och det nya stadslandet. Stadslandet som ansågs utgöra den nya magneten sammanförde staden och landsbygdens positiva förutsättningar till något nytt och enat, medan de negativa verkningarna från de båda lämnades därhän. Stadens sociala möjligheter skulle allieras med de sunda vanor som naturen och landskapet kunde erbjuda. Denna nya "magnet" kom Howard att kalla "The Garden city", trädgårdsstaden, som skulle vara sund och grönskande med goda boendeformer. Trädgårdsstads måttliga skala skulle enligt Howard vara lösningen på storstadens misär och ohälsosamma överbefolkning.³² För honom var idén om trädgårdsstaden en social, ekonomisk och politisk idé, på regional nivå.³³ Planen baserades till en början på följande grundsatser; Invånarantalet i trädgårdsstaden skulle

²⁷ Howard, 2001 s. 101-102, 112-113

²⁸ Caldenby, 1991 s. 6

²⁹ Rådberg, 1994 s. 52

³⁰ Bergman, 1984 s. 93-94

³¹ Ibid s. 122 och Kolsgård, 2005-11-20

³² Andersson, 2000 s. 22

³³ Caldenby, 1991 s. 6

begränsas till 32 000 för att behålla sin uträknade verkan.³⁴ När befolkningstalet nått 30 000 i trädgårdsstaden och 2000 på jordbruksmarkerna runt omkring, var gränsen nådd och därmed krävdes att en ny trädgårdsstad byggdes på behörigt avstånd, för vidare tillväxt.³⁵ För ett fungerande samhälle i trädgårdsstaden menade Howard att en måttlig grad av arbetstillfällen och service skulle kunna erbjudas. Detta för att kunna utgöra den självförsörjande enhet som han avsåg. Dessutom skulle "småstaden" erbjuda ett varierat utbud av aktiviteter, service och sociala institutioner, allt för ett levande samhälle. Stadsplanen skulle förespråka luftig bebyggelse med gröna rum och bälten till för rekreation och jordbruksproduktion. Marken skulle vara kollektivt ägd, något som byggde på att den markägande kommunen hyrde ut delar till privata intressenter. På så vis kunde värdet av marken säkras, förklarar Pacione.³⁶

3.2.1 Howards modell för trädgårdsstaden

Howard tänkte sig att sex trädgårdsstäder, alla bundna till varandra, skulle organisera ett kluster runt om "den centrala storstaden". Klustret skulle hållas samman genom snabba transporter. Enheter skulle tillsammans utgöra en vad Howard benämnde "social stad" (region) innehållande omkring 250 000 människor.³⁷ Varje enhet skulle få en egen design och form, skild från de andra, men de alla skulle tillsammans fungera och ge sken av en enad och välformulerad plan.³⁸ Diagrammet Howard arbetade fram för trädgårdsstaden var cirkulärt uppbyggt, med en inre kärna och "satteliter" utspridda runt om. Kärnans (storstadens) speciella roll bestod i att tillgodose de omkringliggande satteliterna (trädgårdsstäderna) med centrala verksamheter av mer unik karaktär. Utifrån den sociala stadens mittpunkt styrdes och organiserades de omkringliggande trädgårdsstäderna.³⁹ Bergman skriver att Howard planerade sin trädgårdsstad in i minsta detalj. Varje del och funktion i staden hade sin förutbestämda plats och storlek med syfte att skapa en enhetlig stad.⁴⁰

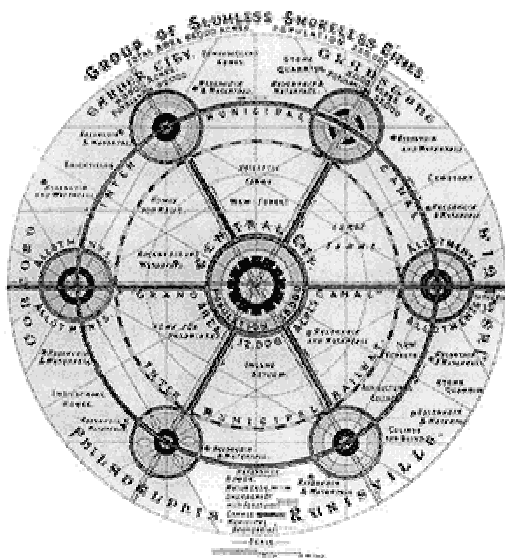

Fig. 3 Storstaden med dess omkringliggande trädgårdsstäder
(www.c3hu/~eufuz.etek/konyuespolc/kepek/7/b02.gif)

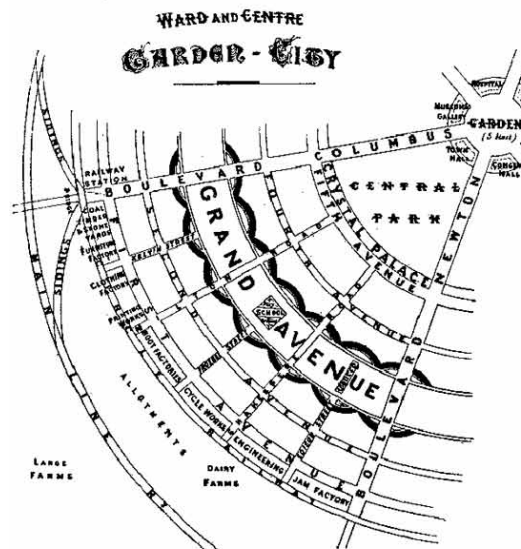

Fig. 4 Howards modell för trädgårdsstadens uppbyggnad
(<http://content.grin.com/binary/hade/19700/3.gif>)

³⁴ Pacione, 2001 s. 160

³⁵ Howard, 2001 s. 129

³⁶ Pacione, 2001 s. 160

³⁷ Ibid s. 160

³⁸ Howard, 2001 s. 128

³⁹ Bergman, 1984 s. 120

⁴⁰ Ibid s. 95

I mitten av trädgårdsstaden planerades "the central park", en stor, grönskande och vacker park. Runt denna centrala plats skulle sociala institutioner anläggas. Här skulle sociala byggnader bestående av rådhus, konsert- och föreläsningssalar, teatrar och bibliotek lokaliseras, och bilda en social mötesplats.⁴¹ Utifrån mittpunkten skulle sex större gator, vilka Howard kallade "Boulevards", förgrenas ut. Dessa boulevarder skulle sträcka sig till trädgårdsstadens yttre kant för att sedan bindas samman med transportlänkarna mellan de sex trädgårdsstadsenheterna. Boulevarderna korsades av sex stycken cirkelformade ringgator (Avenyer), som växte sig utåt mot stadens yttre gräns.⁴² Den första ringgatan som var uppbyggd som en arkad, lät Howard få namnet Crystal Palace som en hyllning till det arkitektoniska mästerverk i glas och järn från 1851, som den Viktorianska guldåldern kallade "The Crystal Palace".⁴³ I detta ringformade glasgalleri avsåg Howard att exklusiva butiker, utställningar och vinterträdgårdar skulle anläggas skriver Blennow.⁴⁴ De två nästkommande ringgator, "Fifth and Fourth Avenue", var precis som de andra gator tänkta med allé och här skulle vackert utformade bostadsområden anläggas med tillhörande privata trädgårdar. Det kvalitativa bostadsområdet gränsade till vad Howard kallade "Grand Avenue". Denna aveny planerade Howard som ett cirka fem kilometer brett grönområde med tillhörande bred aveny där skolor och kyrkor skulle återfinnas.⁴⁵ Aveny nummer två var även den planerad för bostäder med tillhörande trädgårdar.⁴⁶ Vid bostadsområdena avsågs det privata livet att ta form, medan det offentliga livet anvisades till gemensamma platser, som så som offentliga arenor och mötesplatser närmre centrum.⁴⁷

Fig. 5 En tecknad illustration av "The Crystal Palace"
(www.2.sjsu.edu/faculty/wooda/149syllabus9crystal2.jpeg)

I de yttre delarna av staden tänkte sig Howard fabriks- och industritomter där bl.a. marknader kunde hållas och omhändertagande av kol och timmer kunde utföras. Dessa verksamheter skulle erbjuda arbetstillfällen för trädgårdsstadens invånare, vilket Howard såg som en förutsättning för ett levande och fungerande samhälle. Han placerade medvetet industrierna nära järnvägen så att varorna snabbt och enkelt kunde lastas på, och transporteras, till marknader längre bort. Denna lösning avlastade staden från tung trafik och höll nere biltransporterna, förklarade Howard.⁴⁸ Järnvägen kunde på ett ställe sprida sig och fortsätta bort från trädgårdsstaden till huvudjärnvägen mot den centrala storstaden eller mot någon av de andra trädgårdsstadsenheterna.⁴⁹ Kommunikationerna och förbindelselänkarna inom och mellan enheterna

⁴¹ Howard, 2001 s. 22

⁴² Bergman, 1984 s. 12

⁴³ Ibid s. 95

⁴⁴ Blennow, 1991 s. 73

⁴⁵ Howard, 2001 s. 23-24

⁴⁶ Rådberg, 1994 s. 54

⁴⁷ Bergman, 1984 s. 177

⁴⁸ Howard, 2001 s. 25

⁴⁹ Bergman, 1984 s. 12

skulle vara välfungerande och utbyggda för att kunna transportera invånarna.⁵⁰ Till närmsta grannträdgårdsstad borde det högst ta tolv minuter och inte vara mer än sexton kilometer, påvisade han. Länkarna mellan trädgårdsstäderna och storstaden ansågs av Howard vara en förutsättning för ett fungerande samhälle, därmed förväntades centralorten inte ligga alltför långt bort.⁵¹

3.2.2 Ett självförsörjande välfärdssamhälle

Varje trädgårdsstad planerades med omgivande grönområden och jordbruksland för att på så vis kunna försörja sina invånare och skapa välfärd.⁵² Den bördiga jorden skulle brukas av individuella bönder som också var markägare. För att kunna erbjuda trädgårdsstaden ett allsidigt utbud av varor avsågs varje bonde specialisera sig på något eget. Specialiseringarna bestämdes utifrån de rådande omständigheterna och ämnade på så vis undvika stagnationer. Howards förhoppning var att de verksamma bönderna runt om trädgårdsstaden skulle kunna sälja sina varor till bättre priser, än de internationella bolagen, och därmed vinna konsumenterna.⁵³ Konsumenterna och producenterna skulle genom trädgårdsstaden nå en närmre varandra påstod Howard.⁵⁴ I trädgårdsstadens grönskande omland skulle även speciella institutioner planeras in, som tegelbruk, sjukhem och hem för blindas, döva och epileptiker.⁵⁵

Trädgårdsstaden kunde tillåtas viss stadstillväxt under harmoniska former, men storleksgränserna hölls strikta för att inte mista verkan och form. De kommunala markägarna skulle kunna öppna upp för ett folkligt styre i form av kooperativa föreningar som skulle kunna säkra markvärdena.⁵⁶ Howard avsåg att de boende kollektivt skulle äga marken för all framtid. Trädgårdsstaden skulle vara självförsörjande genom att varje invånare skulle betala en hyra för sin bostad, fabrik eller bondgård. Dessa inkomster menade han skulle användas till att betala tillbaka det lån man tagit för att kunna uppföra trädgårdsstaden. När detta var avklarat kunde inkomsterna användas till att skapa ett samhälle av välfärd, beskriver Hall.⁵⁷ Trädgårdsstaden skulle på så sätt utvecklas till ett självägt välfärdssamhälle utan statlig inverkan.⁵⁸ Det var det kollektiva ägandet som skulle komma att göra trädgårdsstaden till en god och attraktiv bostadsform. Markvärdet skulle aldrig kunna gagna endast en enstaka individ, påpekade Howard.⁵⁹ Den sunda bostadsmiljön skulle ge befolkningen lycka, frihet och inre öppningar. Ett samhälle med individuell och kollektiv välfärd skulle komma att skapas i trädgårdsstaden.⁶⁰

Kommunikationskostnaderna för de boende i trädgårdsstaden skulle hållas minimala, då den självförsörjande enheten hade allt tillgängligt på ett nära avstånd.⁶¹ Howard förespråkade att avfall från staden skulle återföras till sitt ursprung (de omkringliggande jordbruken), med hjälp av järnvägen.⁶² Industrierna i trädgårdsstadens närhet skulle hållas rena i den mån det var möjligt. Howard var mycket medveten, vilket visas då både resurs- och energifrågor finns

⁵⁰ Ibid s. 176

⁵¹ Howard, 2001 s. 130-131

⁵² Bergman, 1984 s. 96-97

⁵³ Howard, 2001 s. 25-26, 31

⁵⁴ Ibid s. 141

⁵⁵ Blennow, 1991 s. 74

⁵⁶ Bergman, 1984 s. 125-126

⁵⁷ Hall, 1996 s. 93

⁵⁸ Rådberg, 1994 s. 51-53

⁵⁹ Howard, 2001 s. 29

⁶⁰ Ibid s. 141-142

⁶¹ Bergman, 1984 s. 125

⁶² Howard, 2001 s. 32

behandlade i utformningen av trädgårdsstaden, skriver Bergman. Trädgårdsstadens grönska skulle hjälpa till att alstra ett friskt samhälle. För en livskraftig, levande och välfungerande trädgårdsstad krävdes stort engagemang från de boende och andra intressenter.⁶³

3.2.3 Trädgårdsstaden som tänkt samhällsreform

Howards stadsplaneringskonster baserades på rationalitet, bestämd ordning, dimensionering och lokalisering av stadens verksamheter som bostäder, vägar, service, institutioner, parker och arbetsplatser.⁶⁴ Enligt Bergman avsåg Howard med trädgårdsstaden inte bara att skapa en arkitektoniskt vacker plats, utan också att förena samhällets politiska, ekonomiska och kulturella liv.

Howards plan om trädgårdsstaden var egentligen en lågmäld och noga utarbetad samhällsreform som hade för avsikt att omvandla livsmiljön i samhället. Han hade helt enkelt lyckats skapa en socialupppfinning som kunde komma att ändra samhället utan våld och stridigheter, menar Bergman.⁶⁵ Genomgripande förändringar skulle inte kunna ske med lagstiftning enligt Howard. Det var istället de fria marknadskrafterna som skulle leda utvecklingen på rätt väg. Trädgårdsstaden var ett ekonomiskt fördelaktigt val, som skulle komma att slå ut de bedrövliga storstäderna, förklarar Rådberg. Vad Howard ville uppnå med reformen var en omfördelning av samhällets förmögenheter, och detta skulle kunna ske om stadens befolkning flyttade ut till de tänkta trädgårdsstäderna. Skulle en sådan omflyttning bli verklighet skulle stadens markpriser rasa till bottenivå, och orsaka stora ekonomiska förluster för individuella markägare, vilket Howard ansåg göra gott för samhället.⁶⁶ Då stadens befolkning flyttat till de sunna trädgårdsstäderna skulle storstadens slum kunna rivas och på så vis friställa ytor tillgängliga för luftiga grönområden.⁶⁷

Ytterligare en tanke Howard hade var att lyckas skapa ett samhälle där kvinnan kunde frigöras från hushållets ständiga arbete. Han ville göra dem till en deltagande i samhället och det offentliga livet, förklarar Åqvist. Howard menade att hushållsarbetet, likt allt annat arbete i samhället, skulle organiseras kooperativt. Också mannen skulle ta ansvar i hemmet och på så vis göra sin kvinna friare.⁶⁸ Kvinnorna tycktes alltför ofta ignoreras av samhället, påpekade Howard, men genom trädgårdsstaden skulle dem kunna få en alltmer central plats i samhället.⁶⁹

3.3 Trädgårdsstaden utvecklas

Raymond Unwin (1863-1940) var den man som tog över efter Howard och som kom att föra trädgårdsstaden vidare, om än i en omarbetad form. Denne man utnämndes i början av 1900-talet till världens främste stadsplanerare. Unwin & Parker arkitektbyrå vann tävlingen gällande Letchworths utformning, och kom i och med det att samarbeta med Howard under den första trädgårdsstadens framställning. Man mötte här stora svårigheter med att framställa den trädgårdsstad som Howard tänkt sig. Problematiken bestod i att locka industrier till platsen, den billiga marken var inte tillräcklig som attraktion, vilket Howard avsett skriver Rådberg. Unwins stora drivkraft var att försöka förbättra arbetarnas bostadsområden. Han ville bygga små hus med förgårdar och grönskande trädgårdar. Dessa ideal låg nära Howards trädgårds-

⁶³ Bergman, 1984 s. 125-126

⁶⁴ Ibid s. 95

⁶⁵ Ibid s. 125-126

⁶⁶ Rådberg, 1994 s. 53

⁶⁷ Howard, 2001 s. 146

⁶⁸ Åqvist, 2003 s. 5

⁶⁹ Howard, 2001 s. 161

stad, och Unwin blev mycket intresserad av denna form. Han menade att krav skulle ställas på bostaden för att skapa de ultimata bostäderna. Unwins syn på trädgårdsstaden skilde sig ändå en del från Howards, vilket fick Unwin att framstå som en pragmatiker i jämförelse med den fundamentalistiske Howard. De pragmatiska idéerna tog överhand och blev snart de allmänt giltiga för trädgårdsstaden, vilket medförde en omvandling av begreppet.⁷⁰

Efter Letchworth kom trädgårdsstaden att förändras till en form mer relevant möjlig att uppföra och det var nu som trädgårdsstadsförorten utformades. Det innebar att trädgårdsstaden fick karaktären av ett bostadsområde och borta var det fulländade och självförsörjande samhälle, som Howard avsett.⁷¹

Unwin framförde i skriften "Nothing Gained by Overcrowding!" att trädgårdsstaden borde hållas till en avvägd densitet av bebyggelse för att få till stånd en måttlig stadsmässighet förbunden med landsbygden. Unwin visade genom noggranna uträkningar och diagram trädgårdsstadens ekonomiska överlägsenhet i jämförelse med annan bebyggelse. Anläggningar av trädgårdsstäder skulle utnyttja marken på ett bättre sätt, och därmed öka varje enskild trädgårds area. Dessutom skulle det finnas mark över till att anlägga offentliga platser. Precis som Howard, ville Unwin få storstädernas befolkning att spridas utåt, till små självständiga samhällen, oberoende och skilda från varandra genom jordbruksmark och skogsområden.⁷² Trädgårdsstaden var planerad med stor hänsyn till de moderna anspråken. Det var både ekonomiskt fördelaktigt och praktiskt enklare att bygga med material och instrument aktuella för tiden, än att försöka efterlikna något historiskt verk.⁷³ Trädgårdsstaden skulle inte bara utgöra bostadsområde, utan också fullgöra en självständig enhet skild från storstaden. Den skulle innehålla både boende, verksamheter, service och institutioner för att uppnå det fulländade samhälle, som Howard talade om. Även jordbrukslandet och grönbältet, som Howard tänkt sig runt om trädgårdsstaden var essentiellt för invånarnas självständighet gentemot staden, skriver Andersson.⁷⁴ Kommunikationernas utveckling och utbyggnad möjliggjorde trädgårdsstadens planerade bosättningar utanför staden.⁷⁵

3.3.1 Trädgårdsstadens struktur

Planeringen av trädgårdsstaden skulle utgå från den individuella byggnaden med tillhörande utrymme och grönska. Stor medvetenhet och noggranna uträkningar krävdes för att frambringa tillräckligt med ljusinsläpp och för att synliggöra huset i grönskan. Det öppna och luftiga uppförandet som trädgårdsstaden erbjöd, skilde sig drastiskt från de äldre byggnadsidealerna av stadsbyggnadskonst, påpekar Bergman.⁷⁶ Trädgårdsstaden skulle verka för varierande gaturum med blandad bebyggelse. Den måttliga tätheten som både Howard och Unwin förespråkade var essentiell för att framhäva den lantliga stadsmässigheten.⁷⁷ Närheten till både staden och den lugnande naturen var (och är så än idag) viktig för trädgårdsstadens befintlighet. Den medeltida stadsbyggnationen anammades och lyckades skapa intressanta, varierande, vackra och tydliga rumsbildningar. De tidigare alltför strikta rutnätplanerna frångicks nu totalt. Huvudgatorna skildes från de mindre stråken både i skala och utformning, detta för att skapa tydliga avgränsningar mellan det offentliga och privata.⁷⁸ Alléer och grönska längs både

⁷⁰ Rådberg, 1994 s. 59, 61

⁷¹ Ibid s. 59, 61

⁷² Ibid s. 63-65

⁷³ Howard, 2001 s. 52

⁷⁴ Andersson, 2000 s. 23

⁷⁵ Viktorin, 1998 s. 5-6

⁷⁶ Bergman, 1984 s. 164

⁷⁷ Blennow, 1991 s. 79, 81

⁷⁸ Lind, 2000 s. 15-16

huvudgator och lokala gator ansågs viktigt för att inrätta den rätta karaktären. Den tydliga hierarkin av gatunäten förväntades inte gå förlorad utan snarare förstärkas genom olika rumsskapelser. Gatornas utformning var central för att lyckas skapa vackra offentliga rum. Spänningen i rummet skapades genom den påtagande skillnaden mellan den formella framsidan och den grönskande, privata baksidan.⁷⁹ Husen placerades nära gatulinjen med en tillhörande smal förgårdsremsa för en stilfull och halvoffentlig inverkan. Rummet fick en medveten miljömässighet genom människans och naturens samspel.⁸⁰ De grönskande rummen samlades i kvartrens mitt som privata rum.⁸¹ Trädgårdarna vändes bort från gatan för att skapa ett individuellt rum, med avskildhet från gatans offentliga karaktär. De grönskande trädgårdarna ämnades användas för rekreation, historiskt framförallt för kvinnor och barn. Det var trädgården som ansågs vara trädgårdsstadens centrala rum där livet och kulturen skulle blomstra, förklarar Viktorin.⁸² Husen anpassades till den rådande terrängen för att för undvika alltför stora ingrepp på natur och landskap. Materialvalet fick allt större eftertanke då överensstämmelsen med byggnadsformen blev alltmer betydande. Byggnationen utgick från landskapets och naturens beskaffenheter för att nå bästa möjliga resultat för både människa och miljö.⁸³ För att trädgårdsstäderna skulle behålla sin prägel och bestå krävdes drivkraftiga människor som arbetade aktivt med sin stadsdel och sina trädgårdar.⁸⁴

3.4 Trädgårdsstadens ekonomiska överlägsenhet

Den ekonomiska aspekten av trädgårdsstaden var och är en väsentlig och central utgångspunkt för att locka till sig intressenter. Trädgårdsstaden var till karaktären ett socialt bostadsbygge med begränsat kapital och tillgångar.⁸⁵ Hall beskriver att Howard genom sina noggranna ekonomiska uträkningar, hoppades kunna locka till sig samhällets kravfyllda affärsmän som ville vara säkra på att vinna tillbaka sina insatser.⁸⁶ Hur ett område skulle utformas bestämdes (och bestäms så idag) oftast utifrån politiska beslut. Markpriset, upplåtelseformen, hustyp, vägar, infrastruktur, byggtid och värdestegringar blev avgörande för den slutgiltiga kostnaden. Trädgårdsstaden med sin måttliga täthet (glesare än staden, men tätare än landsbygden) kunde stå sig bättre ekonomiskt i jämförelse med ett över exploaterat höghusområde, så även idag hävdar Caldenby.⁸⁷

För att kunna påbörja byggnationen av trädgårdsstaden krävdes noggrannhet och eftertänksamhet, hävdade Howard. Varje delområde skulle byggas först efter att det tidigare blivit färdigställt, för att inte utmana intressenternas ekonomi. Dock skulle staden ändå ha en sammanhållen bebyggelse och fungera som en enhet för att undvika kaotiska och icke överensstämmande utbyggnader. Trädgårdsstaden skulle uppfattas som en symmetrisk och fullständig helhet, förespråkade han.⁸⁸ Markpriserna beräknades vara mer förmånliga i trädgårdsstaden än i storstaden, och trädgårdsstäderna kunde också locka med en sundare miljö. Eftersom trädgårdsstaden planerades på en obrukad plats med avsaknad av tidigare bebyggelse, blev marken billigare och intressenterna slapp betala för redan befintlig bebyggelse, förklarade Howard.⁸⁹

⁷⁹ Caldenby, 1991 s. 46, 48, 52

⁸⁰ Olofgörs, 2001 s. 153

⁸¹ Andersson, 2000 s. 23, 25-27, 29

⁸² Viktorin, 1998 s. 6-7

⁸³ Andersson, 2000 s. 23, 25-27, 29

⁸⁴ Viktorin, 1998 s. 5-6

⁸⁵ Caldenby, 1991 s. 70, 75

⁸⁶ Hall, 1996 s. 95

⁸⁷ Caldenby, 1991 s. 70, 75

⁸⁸ Howard, 2001 s. 44-45, 51

⁸⁹ Howard, 2001 s. 49-50

Både Howard och Unwin visade noggranna uträkningar och exempel på hur trädgårdsstaden var ett ekonomiskt fördelaktigt alternativ. Howard beskriver att istället för att försöka 1 familj med en lägenhet bestående av tre rum i ett minst tre meter högt bostadshus, skulle 7 stycken familjer kunna erbjudas varsin småstuga med vardera sex rum och tillhörande trädgård.⁹⁰ Unwin å sin sida visade genom en skiss att ingen vinner på överexploatering. En jämförelse gjordes mellan ett vanligt engelskt högexploaterat bostadsområde, och en tänkt trädgårdsstad, de båda på samma area. Unwins jämförelse visade att trädgårdsstadens lägre exploatering ger ökad kvalitet då trädgårdar till varje hus kunde anläggas och även offentliga platser kunde inkluderas. Kostnadsskillnaderna var minimala medan kvaliteten skiljde sig och blev den avgörande faktorn. Att bo bättre och sundare behövde inte kosta mer hävdade Unwin.⁹¹

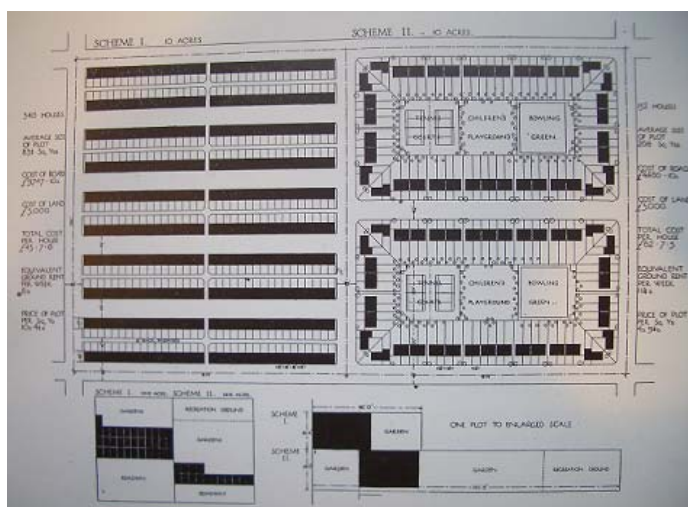

Fig. 6 Unwins bevis för trädgårdsstadens goda markutnyttjande. Ett högexploaterat område till vänster och en trädgårdsstad till höger innehållande lika många bostäder (Rådberg, Johan, 1994, *Den svenska trädgårdsstaden*, s. 64)

Trädgårdsstaden var från sina tidiga år tänkt och planerad för den lägre arbetarbefolkningen, men utvecklades snart till en boendeform planerad för samtliga samhällsklasser. De skiftande byggnadsformerna skulle erbjuda bostäder i olika prisklasser. Hall beskriver att den design och arkitektur som Unwin & Parker valde att använda sig utav, kom att bli mer kostsam än beräknat, vilket i sin tur ledde till att bostadpriserna stegrade. Därav kunde inte längre de lägst ställda i samhället bosätta sig i trädgårdsstaden. Den grundläggande viljan var att förebygga segregation, men inte ens trädgårdsstaden kunde efter några år tillgodose dessa avseenden. Den frihet och det samarbete som Howard förespråkade i sin trädgårdsstad, gick genom kostnadshöjningen förlorad, beskriver Hall.⁹²

Idag bestäms priset av byggår samt genom lägenhetens egenskaper. Dess storlek, planlösning, läge och utrustning blir styrande för priset, men även yttre faktorer påverkar. Vanligtvis bedöms lägenhetens utrustning högre än tillgången till en egen trädgård. Dagens trädgårdsstäder antyder även de att det fortfarande är en ekonomisk fördelaktig bebyggelseform, hävdar Caldenby.⁹³

⁹⁰ Ibid s. 54

⁹¹ Rådberg, 1994 s. 64

⁹² Hall, 1996 s. 100-101

⁹³ Caldenby, 1991 s. 76-77

3.4.1 Planen om trädgårdsstaden sprids och realiseras

Trädgårdsstadsprojektet blev snabbt mycket populärt i flera världsdelar, men kom aldrig att uppfylla Howards tankar och idéer. Hans grundidé utvecklades genom spridningen till mer radikala formationer som trodde sig förbättra idealet, beskriver Bergman.⁹⁴ Trädgårdsstadens spridning till andra kontinenter och nationer hade gjort att begreppet trädgårdsstad fått mångbetydelse och förlorat värde. För att en gång för alla klargöra begreppets grundläggande betydelse lät Howard och C. B. Purdon 1919 framställa dessa rader; ”En trädgårdsstad är en stad planerad för ett hälsosamt liv och för industri: Dess storlek skall medge ett fullt socialt liv, men får ej tillåtas bli större; den skall vara omgiven av ett område av ren landsbygd och dess mark ska ägas eller förvaltas av det allmänna eller kommunens invånare.”⁹⁵

Ingen trädgårdsstad kom någonsin att uppfylla Howards grundillusioner, inte ens Letchworth (den första trädgårdsstaden) motsvarade kraven. Howards tankar hade varit alltför schematiska för att kunna fungera i det verkliga livet. Idén om utflyttningen från stadens misär till trädgårdsstadens allierade stadsmässighet och landsbygdskaraktär blev aldrig verklighet. Inte heller lyckades den sociala reform som skulle omfördela förmögenheterna i samhället realiseras. De trädgårdsstäder som uppfördes under Howards tid kom aldrig att bli de sociala samhällen och självförsörjande enheter, som han en gång önskade, påvisar Rådberg. Begreppet trädgårdsstad förändrades till något nytt, skilt från Howards originalplan, påstår Rådberg.⁹⁶ De självförsörjande goda samhällena som Howard förespråkade ersattes istället av moderniserade villa- eller förortssamhällen. En pittoresk bebyggelse med grönskande inslag räckte på det tidiga 1900-talet för att ta begreppet trädgårdsstad i anspråk.⁹⁷ Trädgårdsstäder klassas idag som välplanerade förstäder, med låg bebyggelse och tillhörande trädgårdar. Howards strävan om ett socialt blandat område, efterlevs än idag, men det mesta ur den gamla planen är omarbetat för att passa dagens samhälle och befolkning bättre, framhåller Rådberg.⁹⁸

4 Den svenska trädgårdsstaden

4.1 Trädgårdsstaden kommer till Sverige

Trädgårdsstäderna utvecklades efter den egna nationens lokala traditioner, vilket gav uttryck i olikformade fasader, hus, gator och offentliga rum. 1901 uppmärksammades Howards trädgårdsstad för första gången i Sverige, vid en tävling för stadsplanering.⁹⁹ Sverige kom att bli det land som utmärktes som pådrivare mot en omarbetad trädgårdsstad, skild från de tidigare idealen, påstår Andersson.¹⁰⁰ I Sverige blev Albert Lilienberg och Per Olof Hallman framstående vid planerandet av trädgårdsstäder.¹⁰¹ De kom att bryta med 1800-talets rutnätsplaner, och istället förespråka det nya, mer omväxlande mönstret som trädgårdsstäderna stod för.¹⁰² Tankar och förebilder av trädgårdsstaden spreds snabbt genom böcker, tidskrifter, utställningar och studieresor världen över.¹⁰³ Inspirationen till dessa nyheter inom stadsplanering nådde Sverige från både England och Tyskland. Avsikten var att lösa storstädernas

⁹⁴ Bergman, 1984 s. 106

⁹⁵ Paulsson, 1970 s. 55-56

⁹⁶ Rådberg, 1994 s. 68

⁹⁷ Kolsgård, 2005-11-20

⁹⁸ Rådberg, 1994 s. 68

⁹⁹ Lind, 2000 s. 14

¹⁰⁰ Andersson, 2000 s. 29

¹⁰¹ Lind, 2000 s. 13 och Olofgörs, 2001 s. 151

¹⁰² Rådberg, 1994 s. 76-77, 85-86

¹⁰³ Ibid s. 73

enorma bostadsbrist och missförhållanden som främst påverkade de lägre i samhället.¹⁰⁴ Tekniska innovationer och utvidgade transportmedel, gjorde att avstånden minskade och bosättning längre ifrån kärnan, nu blev tekniskt möjligt.¹⁰⁵ Sekelskiftets utbredning av staden mot naturbevuxna landskap krävde en bebyggelseform väl anpassad till natur och terräng. Den grönska som landskapet ägde bevarades i möjligaste mån. Trots trädgårdsstadens grönskande och glesa rum, behölls den rumsliga stadsmässigheten genom gatans tydliga inramning av husfasader och tomternas välorganiserade placering. Anpassningen till landskapet förstärktes genom raka alléer som också framkallade rums känslan.¹⁰⁶ Tanken med trädgårdsstaden var att skapa bättre och sundare boendeförhållanden med tillgängliga arbeten i närheten.¹⁰⁷

Fig. 7 En intressant jämförelse av vad man får för samma peng i staden (Stockholm) och i trädgårdsstaden (Enskede) (Rådberg, Johan, 1994, *Den svenska trädgårdsstaden*, s. 84)

Den första trädgårdsstaden i Sverige uppfördes i Gamla Enskede (Stockholm) 1908 och fler följde runt om i landet.¹⁰⁸ Förebilden för den svenska trädgårdsstaden var den förindustriella trästaden som hade tydliga rums- och kvartersbildningar.¹⁰⁹ Arkitekterna återinförde historiska hantverk och ideal vid bebyggelsen av trädgårdsstaden, där det stadsmässiga boendet och de lantliga förtecknena balanserades samman till ett sunt nyskapande. De täta stenkvarteren i staden ersattes av slingrande ”medeltida” gatustrukturer med växlande karaktär. Trädgårdsstaden såg till människans behov, och byggdes utifrån de idealen.¹¹⁰ Den svenska trädgårdsstaden utvecklades till ett samhälle med sammanhållen bebyggelse, lagom täthet, blandade boendeformer, småskalighet och blandade uttryck gällande gaturum och fasader.¹¹¹ Trädgårdsstaden kunde erbjuda sina invånare frisk luft i obegränsad mängd, barnen tilläts nu att leka utomhus på gröna ytor, och den vuxna befolkningen kunde genom trädgårdsarbete och grannskap njuta av sin nya boendeform. Trädgårdens utomhusaktiviteter troddes kunna göra människorna starka och hälsosamma, skriver Horgby.¹¹²

¹⁰⁴ Olofgörs, 2001 s. 148

¹⁰⁵ Paulsson, 1970 s. 50-51

¹⁰⁶ Berntsson, 1995 s. 232-234

¹⁰⁷ Blennow, 1991 s. 81

¹⁰⁸ Olofgörs, 2001 s. 152

¹⁰⁹ Lind, 2000 s. 15

¹¹⁰ Ibid s. 12

¹¹¹ Ibid s. 16

¹¹² Horgby, 1991 s. 16

4.1.1 Den svenska trädgårdsstadens karaktär

Klassicismen kom att anföras på den svenska trädgårdsstaden, vilket gav den en speciell karaktär och utformning.¹¹³ Den svenska trädgårdsstaden skulle utstråla måttlig täthet med låg och fristående bebyggelse, med betonade inslag av grönska och trädgårdar. Dessutom skulle offentliga mötesplatser som torg, med butiker och service runt om, ingå i konceptet. Staden och landet skulle helt enkelt enas till en ekologisk helhet. De svenska trädgårdsstäderna anlades mer småskaligt, luftigt, öppet, grönt och omväxlande än de strama och stela engelska idealen, anför Olofgörs.¹¹⁴ På 1920-talet hade trädgårdsstaden i Sverige sin storhet, och strävade efter den gamla småstaden med låga hus och grönskande rum blev drivande inom stadsbyggnadskonsten. En blandad bebyggelse skulle skapa en skiftande stadsbild. Trädgårdsstaden var ett praktiskt konstverk, vars utformning styrdes av praktiska krav och snarare än av skönhet.¹¹⁵ Sveriges svar på trädgårdsstaden kom aldrig att uppfylla de engelska kraven om stadsmässighet och enhetlighet, men lyckades istället skapa en egenhet med spännande rumbildningar. Att den svenska trädgårdsstaden kunde bli så omväxlande berodde på den stora mångfald av hustyper som användes (radhus, småhus, flerfamiljshus och enfamiljshus). Den öppna planlösningen och de ljusst målade träfasaderna frambringade ett nyanserat intryck.¹¹⁶ Trädgårdsstaden planerades från första början för de lägsta i samhället, men i Sverige var det främst välbeställda människor som kom att bosätta sig i de nya trädgårdsstäderna. De med mindre kassa fick själva hjälpa till att bygga sitt boende (småstuga) på en specifikt avsedd plats. Detta gjorde att priserna blev lägre och att även de mindre välbärgade i samhället fick en chans att bosätta sig i de grönskande trädgårdsstäderna.¹¹⁷ Segregering klasser emellan var tänkt att undvikas helt i denna stadsform, här skulle olika människor bo, sida vid sida.¹¹⁸

Den svenska staten och riksdagen uppmuntrade låghusbebyggelse och slog därför 1917 fast att penningstöd skulle ges till framställningar av smålägenheter, uppförda under allmän ledning. Radhus och sammanbyggda hus begränsades och rekommenderades till max tre våningar. Inga utbyggnader på tomten tilläts. Bostäderna skulle vara praktiska och hygieniska för att få ta del av stödet, förklarar Lind.¹¹⁹

Under 1920-talet hade trädgårdsstaden sin blomsterperiod vilket ledde till att dess invånarantal ökade med tjugo procent per decennium. Vad folk i allmänhet önskade sig var ett sunt boende i en av landets trädgårdsstäder, och efterfrågan ökade avsevärt under denna tid. Den ekonomiska kris som sedan berörde Sverige på 1930-talet, orsakade stagnation på marknaden och bostadsbyggandet halverades. Efter krisen växte sig funktionalismen stor och tog snart över stadsbyggnationen.¹²⁰ Därmed övergick trädgårdsstaden till vad dom kom att kallas "hus i park". Husen friställdes nu mitt i naturen, vilket medförde att den essentiella rumsligheten gick förlorad. I Sverige kom trädgårdsstäderna aldrig att rivas, som i många andra nationer. Svenskarna hade inget intresse av den mark där trädgårdsstäderna var belägna, och lät de därför vara. Alla de trädgårdsstäder som uppförts i Sverige ter sig väldigt olika, men liknar ändå varandra i vissa avseenden.¹²¹

¹¹³ Rådberg, 1994 s. 97

¹¹⁴ Olofgörs, 2001 s. 151-152

¹¹⁵ Rådberg, 1994 s. 108

¹¹⁶ Ibid s. 10-11

¹¹⁷ Viktorin, 1998 s.4

¹¹⁸ Rådberg, 1994 s. 10

¹¹⁹ Lind, 2000 s. 14-15

¹²⁰ Olofgörs, 2001 s. 154 och Lind, 2000 s. 18

¹²¹ Lind, 2000 s. 18-19

mot kvarteret, så att en privat sfär där kan uppfyllas.¹³⁰ Häckar har använts för att förtydliga avgränsningarna mellan kvarter och allmänna ytor, och även mellan privat och offentlig mark. Husen byggs inte högre än tre våningar och hustyper blandas friskt för att nå den småskaliga känslan. Gatuhierarkin förmedlas genom olika bredder, materialval och träslag. Den grönska som planterats stämmer överens med landskapets tidigare karaktär. Stadens parkrum är tänkt som en central mötesplats där människor ska kunna trivas och njuta av den grönskande lummigheten. I kvarteren hålls husen efter den allmänna bygglinjen för att frambringa den tydliga karaktär som trädgårdsstaden står för. I kvarteren formas små platsbildningar, tänkta för spontana möten, något som anses typiskt för trädgårdsstaden. För att undvika insyn i det privata huset, höjs de upp med hjälp av socklar eller terrasmurar i granit. Fasaderna utförande är i puts eller trä och har en sammanhållen färgsättning för att få ett helhetsintryck. Fasaden mot den offentliga gatan hålls strikt, medan den privata sidan är fri för individuell inspiration. Natur och växtlighet har bevarats så gott som varit möjligt för att återknyta platsen till dess historia. Tullinges rumsliga helhet är tänkt att ge en harmonisk och fröjdefull upplevelse där människor av olika slag kan trivas.¹³¹

Handel och verksamheter ska inkluderas i trädgårdsstaden och vissa specifika hus är avsedda för detta ändamål. De hus som Skanska uppför vid den centrala parken i etapp två är planerade att innehålla dessa lokaler. Lokalerna kommer att säljas som bostäder, men kan med enkelhet göras om till butik när så finns intresse och efterfrågan för det.¹³²

Bilens plats i rummet är noga övervägd för att inte störa rummet harmoniskt tydliga utformning. Parkeringar och uppfarter anläggs med grus för att lätta upp intrycket och för att infiltrera regnvatten.¹³³

4.3 Vistabergs trädgårdsstad

Vistaberg är ett område i Huddinge kommun där en trädgårdsstad just nu håller på att planeras. Området beräknas innehålla cirka 500 nya bostäder i blandad bebyggelse, och är centralt beläget mellan bostadsområdena Glömsta och Fullersta. Den nya trädgårdsstaden är ännu på planeringsnivå, men området beräknas vara helt färdigställt 2011.¹³⁴ Dock räknar flera av byggbolagen, då bl.a. NCC och Småa, med att deras första etapp kommer att stå färdig för inflyttning någon gång under 2008.¹³⁵ Området ska anläggas i form av en trädgårdsstad med småskalig bebyggelse, i grönskande lummighet och med närhet till service och kommunikationer. Här kommer en kvartersstad att växa upp med familjehus, parhus, radhus och flerfamiljshus. Den blandade och varierande bebyggelsen har som syfte att locka till sig alla typer av människor. Vistaberg förväntas bli ett mycket attraktivt område med vackra trähus och grönskande rum.¹³⁶

Byggnadsnämnden fick 2001 i uppdrag av kommunen att utveckla ett planprogram för Vistaberg. 2004 godkändes programmet av samhällsbyggnadsnämnden. Den övergripande planen fokuserade på att värna om natur- och kulturlandskap i en bebyggelseform som ligger nära trädgårdsstaden. En småskalig bebyggelse med blandade bostadsformer ska ligga till grund för Vistabergs allé. Den sedan tidigare befintliga bebyggelsen i området kommer inte att

¹³⁰ Nilsson, 2002

¹³¹ Gestaltningprogram för Tullinge Trädgårdsstad

¹³² Nilsson, 2002

¹³³ Gestaltningprogram för Tullinge Trädgårdsstad

¹³⁴ Huddinge kommun, 2005-11-19

¹³⁵ Ncc, 2005-12-12

¹³⁶ Huddinge kommun, 2005-11-19

struktureras om, men de kommer att ingå i planen för den nya trädgårdsstaden. En överensstämd helhet, med omsorgsfullt utarbetande av både offentliga och privata rum, är målet. Den mark som är i anspråk avses utnyttjas väl och till rätt ändamål. Bebyggelsen ska hålla hög kvalitet och vara av blandad form. För att lyckas uppfylla dessa krav används trädgårdsstadens modell för gatu- och kvartersstruktur. Den bebyggelse som anläggs i kuperad terräng anpassas därefter, för att lyckas undvika för stora ingrepp i natur och landskap. Närheten till både naturen och staden gör Huddinge kommun till en attraktiv bostadsplats, och bevarandet av naturen är av största vikt för dess invånare.¹³⁷

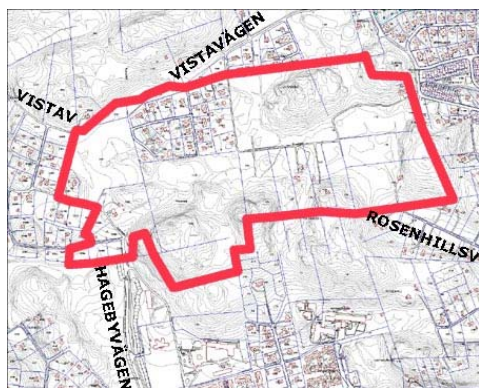

Fig. 10 Vistabergs trädgårdsstads geografiska placering (www.huddinge.se/upload/Bygga&Bo/Filer/Planering/VistaAlleSamr.jpg)

Fig. 11 En tankebild om hur Vistabergs trädgårdsstad kommer se ut i framtiden (www.boende.ncc.se/)

Denna trädgårdsstad ska anläggas i ett kuperat kulturlandskap, vilket inte är det mest frekventa. För att underlätta anläggandet förläggs större delen av bebyggelsen i dalgångarna, och endast vissa byggnader anläggs på höjdryggarnas sidor, förklarar gestaltungsplanen. Bebyggelseformen trädgårdsstad anses passa väl in i kulturlandskapet, då de tidigare jordbruksmarkerna nu åter kommer att tas i bruk för odling och trädgårdsverksamhet. Bebyggelsen avser en gestaltning inpassad till landskapsbilderna i den omgivande naturen. Naturlandskap avses bevaras i så stor utsträckning som är möjligt.

Vistaberg anläggs genom tydligt gestaltade gaturum med gemensam bestämd bygglinje som avgränsar gaturummet. För att tydliggöra gränsen mellan offentligt och privat bör en halvoffentlig förgård framför huset anläggas. Både privata och offentliga lummigt grönskande gårdar ska finnas med i utförandet.¹³⁸ Gatans offentligt strikta karaktär och identitet är betydelsefull och därför hålls husen stilenligt till bygglinjen. Husens fasader och uttryck bör vara överensstämmande med omgivningen för att förstärka gatans helhet mer än det enskilda huset.¹³⁹ Dessutom bör husens volymer vara av den enkla sorten för ett överensstämt helhetsintryck. Även material och färg bör vara förenliga. Måttlig täthet och låg bebyggelse är angeläget för att skapa ett sammanhållet gaturum.¹⁴⁰ Trädgårdsstaden står för en lagom tät bebyggelse, vilket innebär inte glest som ett villaområde och inte fullt så tätbebyggt som staden, berättar den projektansvariga arkitekten Åhman från Huddinge kommun.¹⁴¹ Vistaberg håller sig till den måttliga tätheten där tvåvåningshuset blir det allmänt vanliga. Vissa delar av området tillåts en våning högre för att förstärka det rumsliga intrycket. Eftersom ljusinsläpp är viktigt, byggs

¹³⁷ Gestaltungsprogram för Vistaberg, s. 3, 40

¹³⁸ Ibid s. 28

¹³⁹ Ibid s. 29

¹⁴⁰ Ibid s.30, 45

¹⁴¹ Intervju med Åhman, 2005-12-02

de högre husen på södra sidan medan bebyggelsen på norra sidan hålls lägre, t.ex. parhus.¹⁴² Var gata har fått tydliga direktioner som är noggrant utarbetade och bör efterlevas för att nå den goda trädgårdsstaden som planarkitekten avsåg. All privatverksamhet, som parkering, sophus och uthus, ska hållas innanför den allmänna bygglinjen, för att inte störa gatans offentliga karaktär, påpekar Åhman.¹⁴³

Det är den småskaliga kvartersbebyggelsen som ligger till grund för Vistabergs utformning. Den låga bebyggelsen framhäver ett enhetligt intryck. Val av färg, form, tak och material kräver grundläggande noggrannhet för att nå trädgårdsstadens enhetliga gaturum. De olika bostadstyperna ska sammanfogas till ett enhetligt område med grönskande rum. Mellan områden kan dock vissa, icke störande, skillnader förekomma och vara godtagliga, uttrycker gestaltungsprogrammet.¹⁴⁴ I de mer kuperade delarna bryts det stringenta mönstret upp, och topografin och naturen blir istället rådande. Bevarandet av den ursprungliga naturen är betydelsefull för återknytningen till kulturlandskapet. Här får de tillhörande trädgårdarna en naturkaraktär som inte är möjlig på de planare delarna.

Gatuhierarkin är noggrant ordnad för att stämma in i landskapets mönster. Dessa tydliga avgränsningar, gaturummen emellan, ska underlätta orienteringen i området. De större huvudgatorna betonas med alléer samtidigt som de breddas. De lokala gaturummen får en intimare gestaltning, vilket formas med särskilda material och avvikande vegetation. Då huvudgatorna samtidigt utgör sociala mötesplatser för stadens invånare, har vegetationen som den är planerad, inte bara funktion som att markera gränser utan också att mjuka upp kontraster och skuggverk.¹⁴⁵ Träden i området är valda utifrån områdets historiska bakgrund som ängsmark. Därför kommer spretigare träd som rönn att användas i gaturummen, berättar Åhman.¹⁴⁶ Materialvalet påverkar uppfattningen av området, och därför bör asfalt i alltför stor utsträckning undvikas, då det kan ge ett för tungt intryck. Marksten och stenmjöl är bra kompletterande material som också är handikappsvänliga.¹⁴⁷ Rytmer och variation ska förenas till en spännande helhet i Vistabergs trädgårdsstad.

Bilen har kommit att bli en del av människans vardagsliv och därför behövs parkeringar, men dessa bör hållas små och tillåts inte dominera gaturummet. Få parkeringsplatser placeras på offentlig mark, men då det sker hålls de lågmälda.¹⁴⁸

4.4 Tullinge och Vistaberg i ljuset av de ursprungliga modellerna

Under det senaste seklet har mycket hunnit hända, och de trädgårdsstäder som anläggs idag skiljer sig en hel del från de trädgårdsstäder som anlades på det tidiga 1900-talet. Både människan och samhället har utvecklats enormt under dessa år. Förutsättningar och tankar ter sig annorlunda vid planerandet av stadsbyggnationer. Människors önskningar och viljor har kommit att ändras till något som inte stämmer överens med 1900-talsidealen.

För att kunna mäta och se om dagens trädgårdsstäder har följt idealet, kan man utgå från fem punkter som bl.a. Caldenby framställer som centrala för trädgårdsstaden.

¹⁴² Gestaltungsprogram för Vistaberg, s.30

¹⁴³ Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁴⁴ Gestaltungsprogram för Vistaberg, s. 32, 45

¹⁴⁵ Ibid s. 34, 36

¹⁴⁶ Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁴⁷ Gestaltungsprogram för Vistaberg, s. 39

¹⁴⁸ Ibid s. 45

Den fullständiga staden: Howards idé avsåg en lagom stor stad som skulle vara självständig och självförsörjande. Ett komplett näringsliv skulle finnas att tillgå, och ett omgivande jordbruksland skulle inkluderas.¹⁴⁹ Inte många av dagens trädgårdsstäder uppfyller detta ideal, näst intill varje trädgårdsstad lider brist på service och verksamheter.¹⁵⁰ I Vistaberg finns ingen av dessa två representerade i planen, men planerarna hoppas att området senare kan uppföra vad det visar sig finns underlag för.¹⁵¹ Likaså i Tullinge brister detta. Viss verksamhet var tänkt att ingå i bebyggelsen, men eftersom byggherrarna är ointresserade av att uppföra lokaler, har det inte skapats några. Byggherrarna tjänar mer på att uppföra bostäder, och koncentrerar sig därför på det, förklarar Forshed. Avsaknaden av service och verksamhet är ett av trädgårdsstadens största problem idag, anser Forshed. Det är där de flesta trädgårdsstäder avviker från idealet.¹⁵² Problemet kan bero på att de boende idag rör sig mer och inte kräver närliggande service i samma utsträckning längre, funderar Viktorin.¹⁵³ När de stora varuhusen började anläggas runt om i landet i slutet av 60-talet, tvingades många småbutiker att slå igen, då de inte klarade konkurrensen. Runt varuhusen lokaliserades även annan verksamhet och på så vis växte köpcentrum upp lite varstans, vilka kom att försvåra ytterligare för enskilda verksamheter av mindre skala.¹⁵⁴ Precis som Forshed nämner, är det byggherrarna som bestämmer vad som uppförs i samhället. Ofta inriktar de sig på att bostadsbygge, som för dem själva ger den största inkomsten.¹⁵⁵ Viss påverkan kan också det geografiska läget sägas ha. Idag uppförs trädgårdsstäderna närmre centrum än tidigare, och behöver därför inte utvecklas till en självförsörjande enhet.¹⁵⁶ Frånvaron av aktiviteter och service har gjort att många trädgårdsstäder kommit att anta formen av sovstäder, påpekar Viktorin.¹⁵⁷

Samhälleligt ägande av marken: Howards grundtanke med trädgårdsstaden var ju att marken i trädgårdsstaden skulle ägas kollektivt. Detta för att säkerställa värdet av marken. Enskild vinning skulle på så vis undvikas, istället skulle kollektivet gagnas. I trädgårdsstaden skulle alla kunna bosätta sig och tillsammans skapa ett socialt blandat område.¹⁵⁸ Den blandade bebyggelsen som återfinns i trädgårdsstäderna är tänkt att locka till sig en blandad befolkning, för att uppfylla den sociala blandning som Howard efterfrågade.¹⁵⁹ Också arkitekterna för Tullinge och Vistabergs trädgårdsstäder menar att dessa planeras för alla samhällets grupper. Dock är det byggherrarna som bestämmer upplåtelseform och pris för bostäderna, och som därmed bestämmer vem eller vilka som faktiskt bosätter sig i dagens trädgårdsstäder.¹⁶⁰ Idag uppförs nästan uteslutande bostadsrätter och äganderätter (i storstadsområden), vilket betyder att byggherrarna efter utfört arbete säljer marken till de boende. Marken kan på så vis sägas bli kollektivt ägd av de boende i området. I dessa två trädgårdsstäder existerar endast bostadsrätter och äganderätter, vilket gör att marken blir kollektivt ägd i form av bostadsföreningar som tjänar den stora massans intressen. Skulle hyresrätter uppföras i Vistaberg skulle det kollektiva ägandet gå förlorat. Marken skulle då tillhöra byggherren som skulle göra ekonomisk vinning på sina uthyrningar, denna enskilda vinning stod Howard starkt emot.¹⁶¹ Trädgårdssta-

¹⁴⁹ Caldenby, 1991 s. 18-19

¹⁵⁰ Viktorin, 1998 s. 7

¹⁵¹ Intervju med Åhman, 2005

¹⁵² Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁵³ Viktorin, 1998 s. 7-8

¹⁵⁴ Berntsson, 1996 s. 32

¹⁵⁵ Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁵⁶ Andersson, 2000 s. 23

¹⁵⁷ Viktorin, 1998 s. 7-8

¹⁵⁸ Caldenby, 1991 s. 18

¹⁵⁹ Skanska, 2005-12-12

¹⁶⁰ Intervju med Forshed, 2005-12-06 och Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁶¹ Intervjuer, 2005

dens allt större popularitet och attraktivitet, har kommit att påverka de tidigare så förmånliga priserna. Priserna har genom populariteten ökat avsevärt på kort tid, och därmed lett till en social förskjutning mot den mer välbärgade befolkningen.¹⁶²

Måttlig exploatering: Enligt Howard var det viktigt att trädgårdsstaden hölls till de bestämda måtten, för att bebyggelsen inte skulle gå miste om de stadsmässiga och de lantliga förteckningarna. Exploateringsgraden borde ligga runt 0,3 (vilket betyder inte för gles och inte för tät) och husen skulle inte byggas högre än två våningar. Kvartersstrukturen från 1800-talet skulle ersättas av ett mer spontant och slingrande kvartersmönster, berättar Caldenby.¹⁶³ För arkitekten i Vistaberg är måttlighet av hög prioritet. Trädgårdsstaden får varken bli för tät eller för gles, påpekar hon.¹⁶⁴ Tullinge trädgårdsstad håller också en lagom täthet och uppfyller därmed också kravet. Husens höjd är begränsad till max tre våningar, men de flesta hålls till två våningar. Den låga bebyggelsen är också en förutsättning för att nå en blandad samling hus säger Forshed. Dock får det inte uppstå för stora avstånd mellan huskropparna eftersom då riskerar stadsmässigheten gå förlorad.¹⁶⁵ Husens höjd påverkar också närheten och kontakten till trädgården som bör finnas där. Dessutom orsakar för höga hus brist på ljusinsläpp till trädgårdarna och gatorna, påpekar Rådberg.¹⁶⁶

Egen trädgård: En täppa till varje hus var obligatoriskt och avspeglade det goda och sunda boendet. Trädgårdarna skulle alstra en grön karaktär åt området, beskriver Caldenby.¹⁶⁷ Trädgårdarna var en möjlighet till att göra samhället självförsörjande, då familjerna kunde odla sin egen föda och därmed spara hushållskassan.¹⁶⁸ Trädgård till varje boende är även idag essentiellt i trädgårdsstaden. Alla, även de boende ovanför markplan, ska ha en bit mark att tillgå som de själva disponerar över, menar Forshed.¹⁶⁹ Den egna täppan används till vad som behågs, så som odling eller viloplats. Trädgårdens betydelse och användning är omfattande, och kan ibland verka som bostadens extra rum, framför Rådberg.¹⁷⁰ Trädgårdens lockelse har förändrats från rekreationsplats till vad som idag av vissa anses som en belastningsbörda då den kräver mycket omsorg och arbete. Den individuella tiden anses i dagens samhälle inte räcka till för alla sysslor, hävdar Viktorin.¹⁷¹ Dock är flertalet människor intresserade av trädgården och vill bedriva skötsel, visar undersökningar från 90-talet. För att trädgården ska bli ett trivsamt rum som människan vill vistas i, krävs en avskildhet, ett rum fritt från allmän insyn som förefaller privat, påpekar Rådberg.¹⁷²

Gatans konst: Den omsorgsfulla markplaneringen, tillsammans med hierarkin av gatorna, ordnar rummet och avgränsar det offentliga från det privata. Gatans utformning är av högst väsentlig grad för trädgårdsstadens ordning och tydlighet.¹⁷³ Gaturummet har alltmer kommit att domineras av bilen, då den är en del av dagens mänskliga livsstil. Parkeringar kräver allt större utrymme, vilket gör att offentliga grönytor och formerade platser minskar och blir färre. Den bästa lösningen är att anlägga parkeringsplatser på grusade uppfarter intill bostäderna, så

¹⁶² Viktorin, 1998 s. 6-8

¹⁶³ Caldenby, 1991 s. 18

¹⁶⁴ Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁶⁵ Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁶⁶ Rådberg, 1994 s. 120

¹⁶⁷ Caldenby, 1991 s. 19

¹⁶⁸ Rådberg, 1994 s. 115

¹⁶⁹ Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁷⁰ Rådberg, 1994 s. 114

¹⁷¹ Viktorin, 1998 s. 6-8

¹⁷² Rådberg, 1994 s. 115

¹⁷³ Caldenby, 1991 s. 19

att bilen kan hållas innanför bygglinjen och så att de offentliga och privata rummen hålls rena, menar Åhman.¹⁷⁴ Den vackra gröna gatan är obligatorisk i trädgårdsstaden, menar Forshed. Alléer, träd och buskar formerar rum och gör gatorna och de offentliga rummen levande.¹⁷⁵

De intervjuade arkitekterna är överens om att de historiska idealen för trädgårdsstaden endast bitvis efterlevs vid dagens byggnationer. De gamla tankarna finns där, men de omtolkas så att de passar in i vårt samhälle, och i det område som ska bebyggas, förklarar Åhman.¹⁷⁶ Trädgårdsstaden planeras idag inte på samma sätt som de från seklets början gjorde. Samhällets alla nyheter skapar en omstrukturering och ger ny dimension till trädgårdsstäderna.¹⁷⁷

5 Tankarna bakom dagens trädgårdsstäder

5.1 Arkitekter och byggherrar kommer till tals

Dagens samhälle planeras av olika aktörer, deras agerande och beslut innehar stor makt över hur samhället utvecklas. Samhällets planerande aktörerna har tillsammans makten att bestämma vad som uppförs vart och när i samhället. De avgör hur samhället utvecklas.

Besluten om projekt fattas utifrån direktiv uppifrån, högre instanser som regering, politiker och kommuner påverkar genom förslag. Hur uppförande ska gestaltas bestämmer arkitekten, men hur det slutliga resultatet sedan blir avgör byggherrarna.¹⁷⁸ Arkitekterna planerar för att alla i samhället ska kunna bosätta sig i området, därav den blandade bebyggelsen. Dock råder de inte över prissättning och upplåtelseformer, utan det styr markägarna, byggbolagen, över. De ökade markpriserna medför att det idag byggs nästan uteslutande bostads- och äganderätter, hyresrätter anses bli alltför kostsamma att uppföra ur byggbolagens synvinkel. Det är med andra ord byggherrarna som bestämmer vem som faktiskt kan bosätta sig i trädgårdsstäder.¹⁷⁹ Den allmänna befolkningen har rätt att tycka till, men de har ofta svårt att få sina röster hörda. Detta ointresse från de andra aktörerna orsakar att engagemang och intresse för samhällsplanering dalar.¹⁸⁰

De intervjuade arkitekterna och byggherrarna uttrycker att de kan känna av och se ett mode i stadsbyggnationen. De planerar och uppför vad allmänheten i samhället efterfrågar. Populära och eftertraktade former framställs mer än gärna. Trädgårdsstäder är lätt sålda och ger bra betalt, förklarar tjänstemännen. Flertalet av byggherrarna uttrycker att de kan känna av ett ökat intresse för trädgårdsstäder, medan andra relaterar sitt agerande till marknadens krafter. Trädgårdsstäder anses vara en stadsbyggnadsform med historiska värden som stått sig genom tid, och tros så att göra även i framtiden. Trädgårdsstaden är en omtalad stadsbyggnadsform, som under de senaste åren kommit allt mer i ropet. Denna småskaliga stadsbebyggelse på landet uppfattas av den stora allmänheten som ett trevligt sätt att bo, de små ytorna och all grönska ger en pittoresk känsla som tilltalar den svenska kulturen. Dess attraktionsvärde gör den tack-sam att framställa.¹⁸¹

¹⁷⁴ Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁷⁵ Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁷⁶ Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁷⁷ Caldenby, 1991 s. 52

¹⁷⁸ Nyström, 1999 s. 85-86, 103

¹⁷⁹ Intervjuer, 2005

¹⁸⁰ Nyström, 1999 s. 85-86, 103

¹⁸¹ Intervjuer, 2005

Trädgårdsstaden står för ett traditionellt stadsbyggande, som ständigt är högt värderat av allmänheten, påpekar Åhman. Möjligheten till ett boende med tillgång till grönytor och egen trädgård i en stadsmiljö är vad många människor strävar efter idag.¹⁸² Efter ett sekel på marknaden står den sig fortfarande stark, och dess popularitet verkar inte ha dalat, utan istället ökat med årens gång. Detta visar på trädgårdsstadens styrkor, och förklarar varför arkitekter väljer att förespråka denna form, menar Forshed.

Trädgårdsstaden är en stadsbyggnadsform som lyckas kombinera många av de krav som ställs på ett område. Den tar fram det bästa ur olika konster och sätter det samman till en enhetlig formation, framhäver Forshed. Dess djupa förståelse för människan och hennes behov, gör den unik. Trädgårdsstaden kan sägas vara ett förverkligat ideal, påpekar Forshed. Dess överensstämmelse med den folkliga viljan gör den framgångsrik och attraktiv på marknaden.¹⁸³ Den innehåller också andra förmåner som gör den attraktiv, som t.ex. det goda, avstressade, livet med bostäder av hög kvalitet. Trädgårdsstadens markutnyttjande är väl avvägt för att nå den eftersträvarvärdade tätheten med exploateringsgrad 0,3. Dess goda utnyttjande av marken gör den konkurrenskraftig. Den intressanta kvartersstruktur som trädgårdsstaden erbjuder, består i en stringent utformning med en blandad bebyggelse, balanserad av ett enhetligt och grönskande samhälle.¹⁸⁴ Den tydliga och så viktiga avgränsningen mellan offentligt och privat försvann under 1950-talets modernistiska tid, men idag anses det finnas stor efterfrågan av de traditionella avgränsningarna.¹⁸⁵

Dagens samhälleliga behov av att lösa segregations- och integrationsfrågor blir allt mer koncentrerat. Miljardbelopp har spenderats på framställningar av olika boendemiljöer som försöker uppfylla kraven, men försöken misslyckas gång på gång. Trädgårdsstaden å sin sida var redan i början på 1900-talet anpassad till dessa frågor och därför klarar sig denna byggnadsform idag bra på egna ben, påpekar Forshed. Dess blandade bebyggelse avser överbygga segregation och andra samhälleliga problem som lätt kan uppstå.¹⁸⁶ En bra trädgårdsstad innehåller en miljö där formgivningen av gaturummet anses likvärdig med husens formerande.¹⁸⁷ Det är inte bara huset som är viktigt, utan även marken och omgivningen behöver formeras och ordnas, menar Caldenby. Trädgårdsstadens grundidéer ger goda underlag och förutsättningar för planering, menar Forshed.¹⁸⁸ Även om trädgårdsstaden anses vara en god byggnads- och boendeform enligt både arkitekter och byggherrar, menar dessa samtidigt att trädgårdsstaden måste överensstämma med dess avsedda plats. Alla områden passar inte att anläggas i trädgårdsstadsform. Vid rätt plats och miljö anses trädgårdsstaden vara en utmärkt stadsbyggnadsform som förtätar och utnyttjar marken, utan att göra för stora och förödande ingrepp i landskapet, framhåller Åhman.¹⁸⁹ Vissa av byggherrarna hävdar, i kontrast till Åhman, att trädgårdsstaden skapar stora omdaningar i det befintliga landskapet och naturen. Det betyder att naturen, och dess djur- och växtliv, många gånger påverkas kraftigt av anläggningen av trädgårdsstaden.¹⁹⁰

Trots att trädgårdsstaden allt som oftast får beröm och goda utlåtanden existerar viss kritik, precis som mot vilken annan byggnadsform som helst. Kritiken handlar till största del om att

¹⁸² Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁸³ Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁸⁴ Gestaltungsprogram för Vistaberg s. 6

¹⁸⁵ Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁸⁶ Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁸⁷ Caldenby, 1991 s. 69

¹⁸⁸ Berntsson, 1996 s. 92

¹⁸⁹ Intervju med Åhman, 2005-12-02

¹⁹⁰ Intervjuer med byggherrar, 2005

den svenska trädgårdsstaden anläggs för glest för att vara fördelaktig att planera. Planeringens aktörer frågar sig om trädgårdsstaden ur denna synvinkel är värd att satsa på. Annan kritik påpekar att trädgårdsstaden tar för mycket mark i anspråk. Detta motsätts då trädgårdsstaden anses utnyttja marken väl, och dessutom påpekas Sverige vara ett mycket glesbefolkat land där det finns mark nog att bygga lågt och glest.¹⁹¹ Sverige är inte i behov av enorma höghuskomplex, som många andra länder, hävdar arkitekten Helena Lind. Den låga bebyggelsen som trädgårdsstaden innehåller är bevisad vara lika fördelaktig som andra bebyggelseformer.¹⁹²

Trädgårdsstaden som stadsbyggnadsform har nu funnits och varit omtyckt i över hundra år, något som visar på dess beständighet och tidlösa uttryck. Dess sammanställning av lantliga och stadsmässiga förtecken, med närheten till staden lockar folk av alla de slag. Forshed menar att trädgårdsstaden fått en renässans de senaste tio åren, då den ägnats allt mer uppmärksamhet och ökat i attraktivitet.¹⁹³ Dagens människa och samhälle är i behov av en omarbetad struktur, från de enformiga höghusen till ett stadsmässigt samhälle förenat med lantliga förtecken menar projektledaren (Schultz) för Boverket. Trädgårdsstadens kvaliteter ses som ett utmärkt komplement till dagens samhälle. Trädgårdsstaden presenteras som en god form för framtida bruk där miljö och hållbarhet är centrala tankar.¹⁹⁴

5.2 Trädgårdsstadens renässans

Efter en vilotid på cirka sextio år fick trädgårdsstaden i början av 1990-talet en renässans, och idag är den således åter en attraktiv och efterfrågad stadsbyggnadsform, enligt flera arkitekter och byggherrar.¹⁹⁵ Boverkets konferensserie "Miljö för miljoner" (1990) förespråkade idén om trädgårdsstaden och lyckades återinföra den på bostadsmarknaden.¹⁹⁶ Denna människovänliga stadsmiljö har kommit att bli populär på marknaden och används idag flitigt runt om i landet. En god och hållbar boendemiljö har länge efterfrågats både av politiker och stadsplanerare, och trädgårdsstaden är i detta sammanhang ett av flera goda alternativ, framhåller Boverket. Trädgårdsstadens ekologiska medvetenhet, samt dess noggranna val av återvinningsbart material gör den ytterligare förmånlig för framtiden.¹⁹⁷ Trädgårdsstadens välplanerade användning av marken, tillsammans med den hälsosamma miljön, har gjort den populär. Många av dagens nybyggda områden lånar delar och idéer, eller hela konceptet från trädgårdsstaden.¹⁹⁸ Trädgårdsstäder från idag skiljer sig en del från de som uppkom under det tidiga 1900-talet.¹⁹⁹ Dock kvarstår de mest basala grunderna fortfarande; måttlig täthet, täppa till alla, småskaligbebyggelse och organiserade rumsbildningar.²⁰⁰

För att skapa nya trädgårdsstäder i dagens samhälle bör inte tidigare förebilder kopieras rakt av utan istället användas som inspirationskällor. Det är inte bara den yttre formen som är viktig hos trädgårdsstaden, även den sociala strukturen är av stor vikt för ett fulländat projekt, förklarar Rådberg. Varje plats är unik och bör begrundas och byggas utifrån dess egna förutsättningar.²⁰¹

¹⁹¹ Rådberg, 1994 s. 152 och Lind, 2000 s. 19

¹⁹² Lind, 2000 s. 19

¹⁹³ Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁹⁴ Nätverk för arkitekter, 2005-12-21

¹⁹⁵ Intervju med Forshed, 2005-12-06

¹⁹⁶ Caldenby, 1991 s. 21

¹⁹⁷ Nätverk för arkitekter, 2005-12-21

¹⁹⁸ Gestaltningprogram för Vistaberg s. 6

¹⁹⁹ Viktorin, 1998 s. 7-8

²⁰⁰ Andersson, 2000 s. 22

²⁰¹ Rådberg, 1994 s. 11, 113

De höga flerfamiljshusen som uppfördes under 1960-talets miljonprogram medförde sociala problem, som bl.a. segregation, vilket gav upphov till hård kritik av de enformiga förortsområdena. Missnöjet över boendesituationen gjorde att välkända och omtyckta byggnadsformer som trädgårdsstaden blev aktuella, och togs i bruk. Den svenska befolkningen ville inte längre bo i segregering höghusområden, utan de önskade sig istället ett boende i form av ett hus med tillhörande trädgård.²⁰² Den traditionella, väldefinierade staden med dess tydliga avgränsningar mellan offentliga och privata rum, blev under 1990-talet åter allmänt efterfrågad.²⁰³ För att kunna återskapa traditionella gaturum och torgplatser behövdes den markanta och stringenta avgränsning mellan offentligt och privat återupplivas.²⁰⁴ Detta mönster tillsammans med dess goda utnyttjande av marken gör den konkurrenskraftig och populär som byggnadsform, och dess grönskande och småskaliga miljö lockar till sig människor av alla de slag. De vackra och hemtrevliga miljöerna bryter mot människans hektiska vardag, något som gör den till en god boendeform. Här kan individen andas ut och finna ro, det kan sägas fungera som ett socialt andrum fyllt med trygghet och hemkänsla, uttrycker flera av aktörerna. Trädgårdsstaden erbjuder ett lantligt boende nära stadens rörelse, vilket är precis vad många människor idag önskar sig.²⁰⁵ Politiker och stadsplanerare söker en utvecklad bebyggelseform som är ekologisk både i miljö och materialval. Trädgårdsstaden är i detta avseende ett bra exempel att tillgå, påpekar många aktiva inom ämnet. Dess mänskliga och miljömässiga förhållningssätt tilltalar allmänheten och skapar trivsel.²⁰⁶

Den stora majoriteten av Sveriges befolkning önskar sig ett boende med tillhörande trädgård. Trädgårdsstadens möjlighet till en egen täppa har därför kommit att locka många intressenter.²⁰⁷ Intresset för naturen och dess positiva inverkan på människan uppmärksammades åter under 1990-talet. Naturen och miljön sattes då i fokus vid samhällsplaneringen, något som gjorde att trädgårdsstaden åter aktuell och intressant som bebyggelseform. Denna miljövänliga boende- och levnadsform ansågs vara rätt för tiden.²⁰⁸ De tillhörande trädgårdarna utgjorde goda möjligheter till ekologiskt (individuellt) handlande, här kunde kompostering, källsortering och omhändertagande av dagvatten med enkelhet ske. I och med att människan blev mer och mer medveten om sig själv och sin omgivning växte hennes vilja att ingripa och handla för miljön.²⁰⁹ Det ekologiska tänkandet, tillsammans med det naturnära boendet tog överhand, och betongens höghus ratades, förklarar Forshed.²¹⁰

De motiv och former som trädgårdsstaden uttrycker passar i tiden och appellerar till den svenska kulturens medvetenhet. Hälsa och välbefinnande, vackra omgivningar, sociala kontakter, avskilda rum, odling av egen föda och den ekologiska omtanken som trädgårdsstaden kan erbjuda anses mycket sund och nyttig. Både den egna och naturens hälsa anses viktigt att sköta och värna om efter allt för många år av åsidosättning.²¹¹

²⁰² Ibid s. 151-152

²⁰³ Intervju med Åhman, 2005-12-02

²⁰⁴ Rådberg, 1994 s. 127, 129, 146-147

²⁰⁵ Intervjuer, 2005

²⁰⁶ Nätverk för arkitekter, 2005-12-21

²⁰⁷ Horgby, 1991 s. 5, 30

²⁰⁸ Ibid s. 15, 22 och Forshed, 1995 s.106

²⁰⁹ Horgby, 1991 s. 30

²¹⁰ Forshed, 1995 s. 107

²¹¹ Caldenby, 1991 s. 24

5.3 Trädgårdsstadens framtid

Trädgårdsstadens framtid handlar inte bara om nybyggande utan även de redan existerade historiska idealen måste omhändertas. Dessa hållbara trädgårdsstäder har åldrats till vackra kulturhistoriska värden, och bör så bevaras.²¹²

Johan Rådberg tror att trädgårdsstaden är en av de mest uppskattade bebyggelseformerna i Sverige och hävdar dessutom att trädgårdsstaden absolut är en stadsbyggnadsform för framtida bruk. Han menar att trädgårdsstaden borde ses som ett komplement till samhällets överexploaterade höghusområden och de allt för lågt exploaterade villaområdena. Trädgårdsstaden har under seklets gång åldrats och utvecklats till något mycket positivt. Denna bostadsform kommer att bli allt mer eftertraktad i framtiden, tror Rådberg. För att bestå krävs dock att de nya trädgårdsstäderna tar allt större hänsyn till miljön och material skonsamma för miljön bör prioriteras.²¹³ Den ekologiska tanken är nära sammanknuten till trädgårdsstadens liv, vilket passar in i tiden.²¹⁴

Stadens avsaknad av natur och grönskande rum negligerar till stor del möjligheterna till kreativa verksamheter. Trädgårdsarbete och rumskreationer försummas i stadens nakna miljö, menar Jarlöv. Hon påpekar också att historiska och kulturella förankringar brister då grönskan trängs bort ur staden, vilket gör att dess identitet försvagas. I staden blir människan anonym och sociala kontakter blir fåtaliga. Landsbygden däremot framhåller gemenskap människor emellan och dess småskalighet öppnar upp för trivsel och trygghet.²¹⁵ Rådberg tror att trädgårdsstadens stora attraktivitet till stor del beror på tillgången till en individuellt avskild trädgård. Odlingsintresset anses ha vuxit de senaste åren. Att odla eget är hälsosammare, sundare och utgör en verksamhet som ger uttryck för skapande och kreativitet.²¹⁶ Grönskan har påvisats inverka positivt på människan, något som de planerande aktörerna bör ta fasta på och beakta i framtida formeranden. Grönskan i rummet stärker områdets sammansättning, och påverkar invånarens uppfattning och hemkänsla.²¹⁷ För att nå vackra och goda bostadsformer måste alla aktörer vara aktivt deltagande under hela processen, de ska stödja inte stjälpas varandra. Trygga samhällen med stora möjligheter nås genom noggranna prognoser och goda kunskaper inom stadsplanering. Vårt samhälle måste kunna åldras och bestå över tid, något som kräver noggranna prognoser och grundläggande undersökningar. Samhället, staden och människan är i behov av hållbara områden för framtida levnad.²¹⁸

Dagens människa, som lever i vårt alltmer stressade samhälle, vill i sitt bostadsområde finna lugn och frid. Därför är en bostad avskild från arbetet och service vad många idag efterfrågar. Samtidigt som denna önskan kvarstår, förväntas verksamheter och service ändå finnas på ett behörigt och tillgängligt avstånd.²¹⁹ Denna uppdelning av samhällets funktioner orsakar dagtid sovande bostadsområden, tomma på liv och rörelse. Viss service och verksamhet är nyttigt att planera in i nya trädgårdsstäder för att göra dem ekonomiskt starkare och mer varierande.²²⁰ För att ytterligare undvika att sovstäder skapas bör nya bostadsområden byggas för en blandad befolkning i alla åldrar. Bostaden är av stor vikt för individens välmående och bör

²¹² Viktorin, 1998 s. 7-8

²¹³ Rådberg, 1994 s. 9, 11, 20-21

²¹⁴ Forshed, 1995 s. 104

²¹⁵ Jarlöv, 1995 s. 110-111

²¹⁶ Rådberg, 1994 s. 154

²¹⁷ Berntsson, 1996 s. 76, 78

²¹⁸ Nätverk för arkitekter, 2005-12-21

²¹⁹ Berntsson, 1996 s. 38

²²⁰ Nyström, 1999 s. 144

belysas vid planeringen. Historiskt erkända miljöer och stadsbyggnadsformer står sig ofta mycket bra över tid. Former med kultur och historia får människor att känna trivsel och hemkänsla, något idag mycket eftersträvarvärt.²²¹ Grannskap och samhörighet är något som bör planeras och tänkas in i trädgårdsstaden, de sociala mötena är avsevärda för ett fullädat stadsrum.²²²

Trädgårdsstäder attraherar de flesta i samhället, men de största grupperna är utan tvekan barnfamiljen och det äldre paret. Gruppen av äldre människor går starkt framåt som invånare i trädgårdsstaden. En grupp som går starkt framåt som trädgårdsstadsinvånare är de äldre. Många äldre har en önskan om att bo med grönskande tillgångar, även om de inte klarar av att sköta en hel villatomt själva. Trädgårdsstadens små trädgårdar passar då mycket bra. De grönskande trädgårdarna och omgivningarna uppskattas också av barnfamiljerna, då de tillåter barnen att leka på öppna ytor i naturen. Den lantliga känslan och närheten till staden passar denna grupp förträffligt, menar Viktorin, som får medhåll från både byggherrar och arkitekter.²²³

Forshed frågar sig om trädgårdsstaden är en utopi, och om den faktiskt kan realiseras i dagens samhälle med de utgångspunkter som finns att tillgå. Är trädgårdsstaden en byggnadsform som står sig bra, funderar han. Det jakande svaret som framkommer grundas på att de trädgårdsstäder som uppförts och finns i dag är attraktiva och omtyckta. Denna historiska och omtyckta stadsbyggnadsform anses ha stor potential att stå sig in i framtiden. Svenskarnas ständiga längtan till grönska och odling, visar också vilket håll byggnationerna borde gå åt. Dock kvarstår viss undran över om vi idag är ekonomiskt och ambitionsmässigt kapabla att uppföra autentiska trädgårdsstäder, hos Forshed.²²⁴ Den ekologiska medvetenheten är en bidragande faktor till varför Rådberg tror att trädgårdsstaden lyckats ta sig tillbaka in på marknaden. Dessutom tror han att den kommer stå sig i framtida samhällen. De nya trädgårdsstäderna kommer att skapas och formas olika och skilda från varandra, men med inspiration från de tidigare idéerna, tror Rådberg.²²⁵ Trädgårdsstadens framtid är beroende av sina invånare och deras omsorg, engagemang och förtjusning för området.²²⁶

Trädgårdsstaden har de senaste decennierna kommit att bli en alltmer vanligt förekommande stadsbyggnadsform. Den hårda kritiken av miljonprogrammets höghusområden skapade en förändring i samhällsplaneringen, och gamla, välkända former togs åter fram i ljuset. En av dem var trädgårdsstaden. Dess avstressade miljö med småskalig bebyggelse i lummiga miljöer var tänkt att göra människan gott. Intresset för trädgårdsstäder växte snabbt, och begreppet innehar idag en positiv klang. De trädgårdsstäder som uppförs idag är till utseende och innehåll förändrade från grundidén. Kraven efterlevs idag inte i samma utsträckning, och reglerna förhålls efter vad planerarna önskar.

²²¹ Berntsson, 1996 s. 38

²²² Forshed, 1995 s. 104

²²³ Viktorin, 1998 s. 7-8

²²⁴ Forshed, 1995 s. 105-106

²²⁵ Rådberg, 1994 s. 154

²²⁶ Viktorin, 1998 s. 8

6 Slutdiskussion och slutsats

För att förstå dagens trädgårdsstad och dess attraktivitet bör man även vara insatt i idén om trädgårdsstaden från dess absoluta början, samt dess utveckling fram till idag.

Trädgårdsstadens utveckling

Howards trädgårdsstad har, även om den aldrig kunnat bli till verklighet, en massa goda idéer och tankar som är användbara vid planering av bebyggelse. Vissa grundtankar används rakt av, men de flesta omarbetas för att passa bättre in i vårt moderna samhälle och den aktuella plats som valts ut. Förståeligt nog, kan ingen trädgårdsstad överensstamma med Howards idealbild, men bättre och sämre alternativ finns att tillgå. Många av Howards grundidéer och tankar har gått förlorade under dess tid och utveckling. Det levande samhälle han avsåg skapa med trädgårdsstaden lyckades aldrig uppfyllas fullt ut. Inte heller de sociala, ekonomiska och politiska grundtankar som avsåg att omvända samhället och omfördela förmögenheterna har kunnat realiseras. Förändrade omständigheter och samhällseliga strömningar har påverkat utvecklingens riktning. I och med spridningen till andra kulturer och nationer kom trädgårdsstaden att förändras ytterligare, och anta former anpassade till respektive samhälle.

Dagens trädgårdsstäder avviker främst från Howards grundidé beträffande det självförsörjande och fulländade samhälle som avsågs. Verksamheter, service, institutioner och jordbruk är nästintill obefintliga idag. Trädgårdsstaden i Sverige klassas idag mer som ett rent bostadsområde, som alltför många gånger antar formen av en sovstad under dagtid. Flertalet trädgårdsstäder som uppförs idag planeras för cirka 1000-3000 invånare, ett antal som skiljer sig enormt från Howards 32 000 invånare. Det är här jag tror att det stora problemet ligger. Det finns helt enkelt inte idag kundunderlag nog att starta och driva verksamhet och service. Områdenas storlek och invånarantal begränsar möjligheterna för utvecklandet av ett fungerande samhälle. Dessutom har människans behov och rörelsemönster ändrats över åren. I dag rör vi oss mer än någonsin, och kräver inte längre att allt ska finnas inom bostadsområdets radie. Dagens människa skiljer gärna boendet från arbetet och ärenden. Bostaden förväntas utgöra en privat sfär, där människan efter jobb och måsten kan slappna av och stressa ner. Verksamheter och service i området skulle innebära större rörelse, något som helst undviks. Dock anser flera forskare att viss rörelse är nödvändig för att skapa ett levande samhällen. Planerare och arkitekter planerar in lokaler avsedda för framtida verksamheter, men byggherrarna väljer att inte uppföra dessa p.g.a. att det inte är ekonomiskt fördelaktigt för dem. De bygger bostäder, som de vet ger en säker inkomst inom en snar framtid. Skulle lokaler uppföras i rätt miljö, och skulle rätt verksamheter och service upprättas, tror jag att ett fungerande affärliv skulle kunna vara möjligt. För ett gott resultat krävs dock noggranna prognoser och undersökningar som kan säkerställa omständigheter och rådande förhållanden.

Ytterligare förändringar blir tydliga beträffande den sociala blandningen som Howard avsåg att trädgårdsstaden skulle innehålla. Trädgårdsstaden planerades för arbetarklassens befolkning som levde under eländiga förhållanden i storstadens slum. Howards trädgårdsstad ämnade uppföra billiga bostäder med hög kvalitet utanför storstaden, i avsikt att förbättra arbetarbefolkningens levnadsförhållanden. Denna sociala omflyttning skulle även matta av stadens överbefolkning. Dock kom priserna på bostäderna redan under Unwins tid att stiga, p.g.a. att för exklusiva material valdes. Dagens priser på bostäder i trädgårdsstäderna höjs i takt med att attraktionsvärdet ökar. Dess ökade popularitet har gjort att priserna ökat avsevärt på kort tid. Denna prisstegring medför att ett visst ekonomiskt kapital krävs för att kunna bosätta sig i en trädgårdsstad. Detta tillsammans med faktumet att hyresrätter sällan uppförs, späder på klyftorna. Den sociala blandning som Howard avsåg, existerar endast till viss grad idag. Den

blandade bebyggelse som den svenska trädgårdsstaden erbjuder skapar en viss social blandning, men de alla måste besitta en hyfsat god ekonomi.

Vårt samhälle idag innehåller nya element som tvingat dimensionera om trädgårdsstadens form. Ett sådant exempel är bilen. Varje bostad beräknas idag innehålla minst ett fordon, vilken behöver en avställningsyta. Denna ökade användning av fordon har gjort att vägar och gator tvingats breddas i den annars småskaliga trädgårdsstaden. Parkeringsutrymmen tar alltmer yta i besittning, vilket många gånger betyder att grönskande rum tvingas beskäras. De nya förutsättningarna och omständigheterna kan konstateras påverka trädgårdsstadens utformning.

Dagens trädgårdsstäders överensstämmelse med idealet

Vid jämförelsen mellan dagens två exempel av trädgårdsstäder (Tullinge och Vistaberg) och Howards grundidé om trädgårdsstaden ser man tydligare att omvälvande förändringar har skett. De basala grunderna kvarstår, men de politiska och sociala aspekterna är i dag bortglömda. Dagens förutsättningar och möjligheter skiljer sig kraftigt från det samhälle Howard levde och verkade för. Redan när idén grundades på slutet på 1890-talet existerade stora skillnader mellan England och Sverige både socialt, politiskt och ekonomiskt. När idén nådde Sverige i början av 1900-talet omarbetades den för att passa vårt samhälle och vår kultur.

Jag anser att flera delar av trädgårdsstadens tidiga ideal kvarstår än idag, men de är i vart och ett av projekten tolkade för att passa sin speciella plats och tid. Precis som det visades i ett kapitel fyra ovan, efterlever både Vistaberg och Tullinge trädgårdsstad flera av de grundidéer som Howard ställde upp för trädgårdsstaden. Dock måste förhållandena erkännas vara bitvis förändrade. Vistaberg, som ännu är på planstadiet, visar i tydliga projekt- och gestaltungsplaner hur området ska utformas till en trädgårdsstad nära grundidéerna. De brister som redan nu är synliga berör avsaknaden av verksamheter, något som gör att den aldrig kan uppfylla idén om det självständiga och självförsörjande samhälle som Howard önskade skapa. Planernas visioner är dock att vissa verksamheter ska kunna ta form under trädgårdsstadens fortgång. Annars tycks mycket av grundidéerna finnas representerade, även om de är tolkade och delvis omarbetade. Bebyggelsen håller de föreskrivna måtten och exploateringsgraden försöks efterlevas för att inte mista sin karaktär. Gatans utformning innehar fortfarande stor betydelse och vikt för trädgårdsstadens design och upplevelse. Trädgård till varje bostad anses viktigt, den privata och avskilda platsen har stor betydelse även idag.

Tullinge är under bebyggelse, etapp ett står färdig medan etapp två är under uppbyggnad. I denna trädgårdsstad har det varit lättare att utföra en jämförelse, då jag själv kunnat besöka platsen. Även här saknas det service och verksamheter i området, vilket kan ge upphov till en sovande karaktär dagtid. Dock var lokaler för aktiviteter inplanerade, men byggherrarna har valt att uppföra dessa som bostäder till en början. Dessa bostäder, på markplan, kan lätt göras om till rena lokaler när helst det finns intresse och önskan. Marken är också här kollektivt ägd genom bostadsrätter och äganderätter. Trädgårdsstadens måttlighet efterlevs och en hemtrevlig känsla infinner sig genom vandringen i området. Varje bostad har en privat trädgård, dock anser jag att dessa rum är alltför öppna och offentliga för att bemärkas privata.

Fig. 12 Ett exempel som visar på de privata rummen är alltför offentliga (www.wood-web.info/a/Tullbilder/index.htm)

Växtligheten har kanske ännu inte hunnit växa upp ordentligt, men jag har svårt att tro att de kommer att bli så privata som grundtanken förutsatte. Gatorna är trevligt disponerade och ger en harmonisk känsla. De båda trädgårdsstäderna visar att de förstått Howards grundidéer, men att de utifrån dessa utvecklats för att tillgodose den aktuella platsen och de samhälleliga omständigheterna. Jag anser att de båda, i färdigt skede, kommer att utgöra goda exempel av trädgårdsstäder ur dagens mått mätt.

Trädgårdsstadens ökade förekomst och popularitet

Trädgårdsstaden har under de senaste tio åren kommit att bli allt mer vanligt förekommande som stadsbyggnadsform och har ökat i attraktivitet. Dess grönskande rum och sunda vanor passar i tiden och tilltalar dagens stressade människor.

De starka reaktionerna mot miljonprogrammets klossiga höghusområden ledde till att gamla beprövade byggnadsformer åter togs in på marknaden. Det var så trädgårdsstaden åter igen blev aktuell. Den ansågs utgöra ett gott komplement till de stela områdena. Den svenska befolkningen uttryckte en längtan bort från de segregerade och enformiga höghuskomplexen. Trädgårdsstaden kunde erbjuda grönskande och vackra bostäder, både nära naturen och staden. Dess sunda vanor och kvalitativa bostäder passade i tiden. Vi stressade människor som lever i stadens kommers och ständiga tänkande på alltför många val behöver en plats i livet där vi kan pusta ut och stressa ner, där jobb kan läggas åt sidan och där individens välmående kan fokuseras. Trädgårdsstadens naturnära bostadsmiljö är utan tvekan ett gott val. På landet, men ändå med närhet till staden, måste vara den ultimata blandningen. Den hemtrevliga och nästan pittoreska känslan som trädgårdsstäder förmedlar, är helt klart tilltalande. Närheten till naturen har bevisat inverka gott på människan. Den ökade medvetenheten beträffande natur och miljö väcktes under 1990-talet, något som gjorde även att trädgårdsstaden med sin miljömässiga framtoning uppmärksammades och ökade i popularitet ytterligare.

Trädgården med dess trädgårdsarbete ses av den stora majoriteten som avslappnande och intressant, skriver Horgby. Arbete i trädgården är nyttigt och hälsosamt, och passar alla åldrar då arbetet styrs individuellt. Den friska luften tillsammans med lugnt arbete gör gott för kroppen, och även för psyket. Många människor säger sig gilla närheten till växterna, jorden och naturen, andra ser trädgårdsarbetet som en skapande konst där skönhet kan blomstra. Jag tror att lite trädgårdsarbete skulle göra varje människa gott. Trädgården verkar vara en stor dragningskraft för trädgårdsstaden, särskilt i storstadsområden. Tillgången till privata, grönskande rum tillsammans med de kvalitativa bostäderna som trädgårdsstaden står för gör den enormt attraktiv idag. Den stora allmänheten önskar sig någon gång i livet ett boende med tillhörande trädgård.

För flertalet av de arkitekter och byggherrar jag samtalat med har trädgårdsstaden kommit att bli allt mer frekvent förekommande. Dock påpekar flera av dem att inte alla trädgårdsstäder

som byggs, egentligen bör klassas som det då de inte uppfyller de ursprungliga kraven. Begreppet trädgårdsstad har kommit att bli missbrukat, då det inte alltid används i rätt och riktig mening. Dess positiva ryckte, tillsammans med dess ökade popularitet, har gjort att många byggbolag använder begreppet i marknadsföringssyfte även om området inte håller måtten. Det betyder att av den mängd trädgårdsstäder som ser ut att uppföras runtom i dagens samhälle, uppfyller endast ett fåtal kraven. Problemet består i att bara ett område innehåller någon av de många kvaliteter som trädgårdsstaden efterfrågar, klassas den i försäljningssyfte som trädgårdsstad. Allt för att locka köpare. Utnyttjandet av begreppet kan bero på trädgårdsstadens ökade popularitet. Trädgårdsstaden ligger rätt i tiden, innehållet den erbjuder är vad dagens människa efterfrågar. När väl byggherrarna ser att formen fungerar och lockar folk, är de villiga att faktiskt bygga "riktiga trädgårdsstäder". De bygger vad som allmänt efterfrågas i samhället, och just nu ligger trädgårdsstäder bra till. Men med det menas inte att all ny bebyggelse uppförs efter trädgårdsstadens grundidéer, dess form passar inte alla aktuella platser och områden.

Arkitekterna har i större utsträckning än byggherrarna lagt märke till att trädgårdsstaden blivit allt mer populär som bostadsform. Anbud och förfrågningar på trädgårdsstäder har under de senaste åren blivit alltmer frekventa även för byggherrarna. De intervjuade är eniga om att trädgårdsstaden är en form att förespråka, då den erbjuder goda boendeformer i vackra miljöer, vilket appellerar till den svenska kulturen. Jag tror även att de historiska anlag som trädgårdsstaden besitter skapar trivsel- och hembygdskänslor, något som många nybyggda områden saknar. Alla intervjuade är eniga i tron om att trädgårdsstaden kommer stå sig i många år till. De menar att denna traditionella byggnadsform som funnits i vårt samhälle i över hundra år, utan tvekan kommer att bestå. I vilken utsträckning är dock svårt att spå.

Slutsats

Trädgårdsstadens samhälleliga reform har kommit att utvecklas till en arkitektonisk konst och trend, modern för tiden.

Vad innebar och innebär trädgårdsstad som idé och bebyggelseform och hur har den utvecklats?

Dagens trädgårdsstad är inte vad den en gång var, och var ämnad att vara. Howards tankar och skisser finns med i dagens projekt, men grundidéerna används inte rakt av utan tolkas till något som stämmer in i det nutida rummet. Den anpassas för att tillgodose platsen den är avsedd för och dagens moderna samhälle. Howards grundtankar lever kvar, men endast delar utnyttjas inom de olika projekten. Howards modell används som mall vid sidan av alla de andra omarbetade versionerna av trädgårdsstaden som finns att tillgå, från olika tider och nationer. Howards utopiska och alltför schematiska modell har under årens gång omarbetats till mer realistiska verkligheter, anpassade till tid och rum. Howards tänkta fulländade och självförsörjande samhälle har idag ersatts av rena bostadsområden i betydligt mindre skala än grundidén. Nya element (bl.a. bilen) har tillkommit i samhället vilket har tvingat dimensionera om trädgårdsstaden. Dock finns många av Howards grundidéer kvar, även om de ständigt tolkas och ibland förvrängs till mindre goda former.

Byggs dagens trädgårdsstäder efter de tidigare idealen och förebilderna?

De två exempel av trädgårdsstäder som jag valt att använda i min studie kan anses som typiska trädgårdsstäder av dagens samhälles mått. De båda trädgårdsstäderna efterlever flera av trädgårdsstadens grundtankar, som t.ex.; låg bebyggelse, lagom täthet, exploateringsgrad 0,3, grönskande rum, tydliga avgränsningar mellan offentligt och privat, trädgård till alla samt vackra och väldisponerade gaturum. Även det kollektiva ägandet som Howard förespråkade

uppfylls i de båda fallen. Dock brister dagens trädgårdsstäder beträffande den största grundidén, nämligen det självständiga och självförsörjande samhället innehållande verksamheter, service, institutioner och bördiga jordbruk. Verksamhet och service är nästintill obefintligt i dagens trädgårdsstäder som alltmer antar formen av sovstäder. Även de sociala, politiska och ekonomiska tankarna som Howard arbetade fram saknas numera i begreppet trädgårdsstad.

Hur kommer det sig att trädgårdsstaden åter blivit vanligt förekommande och attraktiv som bebyggelseform?

För att få bukt på den starka kritiken av miljonprogrammets klossiga höghusområden återinfördes gamla, erkända och omtyckta bebyggelseformer som bl.a. trädgårdsstaden. Trädgårdsstaden ansågs kunna utgöra ett gott komplement till det rådande samhället. Dess grönskande oaser och goda bostäder med tillhörande trädgård stämde överens med den svenska befolkningens önsknings. 1990-talets medvetenhet om naturens och miljöns faktiska betydelse för vårt välbefinnande ledde till att trädgårdsstaden med dess miljömässiga karaktär uppmärksammades ytterligare, och ökade i popularitet.

Trädgårdsstadens popularitet och attraktivitet beror också delvis på att den ligger arkitektoniskt rätt i tiden och utnyttjar rummet på ett bra sätt. Dessutom passar den in i det svenska samhället och i den svenska föreställningsvärlden. Blandningen av lantligt och stadsmässigt skapar en pittoreskt och hemtrevlig känsla som tilltalar människor. Detta gröna, sunda boende ger ro och lugn till dagens alltmer stressade befolkning. Trädgårdsstadens rumsliga mönster och sociala aspekter har gjort den eftertraktad och populär. Trädgårdsstäder har ökat på dagens bostadsmarknad, då efterfrågan är stark. Dock uppfyller inte alla de områden som benämns trädgårdsstad de ursprungliga kraven som existerar. Detta problem uppstår då begreppet trädgårdsstad används i marknadsföringssyfte. Trädgårdsstadens popularitet är tydlig, vilket får byggherrar att använda begreppet för att locka spekulanter. Det betyder att den, vad jag trodde, ökade förekomsten av trädgårdsstäder inte behöver vara sann. Många av dagens trädgårdsstäder brister i flera av kraven, vilket ger en missvisande bild. Säkert är dock att trädgårdsstaden fått en renässans och blivit en populär och eftertraktad bostadsform i många ögon.

För att kunna uppföra trädgårdsstäder som håller hög kvalitet och efterlever de grundidéer som finns att tillgå, krävs ett större och mer gränsöverskridande samarbete mellan samhällets olika aktörer. För goda planeringar måste aktörerna börja samtala, de måste utbyta erfarenheter, tankar och tycken beträffande vad som planeras. Planerarna och arkitekterna måste veta vad den stora allmänheten efterfrågar, samtidigt som de måste veta vad byggherrarna kan tänka sig att uppföra (kostnadsmässigt). Byggherrarna måste lyssna mer till arkitektens och planerarnas önsknings och direktiv så att inte planer frångås p.g.a. missförstånd. Samarbetet parterna emellan bör fortgå under hela processens gång, och inte avbrytas under tiden. Allmänhetens och aktivisternas tycken måste bli mer hörda och tas hänsyn till. De planerande aktörerna besitter idag stor makt över samhällets utveckling. Det är dem som faktiskt bestämmer vad som uppförs, när och vart. För ett lyckat resultat krävs att samtliga deltagande aktörer kommer överens och att de respekterar varandra. Noggrant arbete ger resultat. Det handlar inte bara om att följa modet och efterfrågningar, utan siktet måste vara inställt mot framtiden. Det som byggs måste vara hållbart och fungerande över tid och rum. För att kunna uppföra goda exempel av trädgårdsstäder i dagens föränderliga samhälle krävs att historiska ideal granskas och utvärderas, för att sedan kunna överföras till modern tid, utan att förlora betydelse. Noggrant förarbete och grundläggande samarbete är två viktiga ledord för goda planeringar.

7 Sammanfattning

Med den här studien har jag velat klargöra begreppet trädgårdsstad, samt undersöka varför trädgårdsstaden har kommit att bli en alltmer förekommande och attraktiv bebyggelseform i vårt svenska samhälle. Uppsatsen understöds av grundläggande litteraturstudier av trädgårdsstaden, från dess absoluta början (slutet av 1800-talet), fram till idag. För att tydliggöra trädgårdsstadens utveckling, har en fallstudie av två aktuella trädgårdsstäder utförts i Tullinge och Vistaberg. Arkitekter och byggherrar, aktiva i de två aktuella trädgårdsstäderna, har intervjuats i syfte att få en inblick också i 2000-talets formgivning och planering av trädgårdsstäder.

Ebenezer Howards trädgårdsstad var tänkt som en samhällsreform för att skapa ett drägligare liv för samhällets lägsta klasser. Reformen avsåg omfördela befolkningen från stadens trånga rum till grönskande låghusområden. Howards tankar och idéer om trädgårdsstaden kom aldrig att kunna realiseras p.g.a. dess alltför schematiska och teoretiska karaktär. Tankarna har förts vidare, men har under tiden utvecklats för att passa med aktuell tid och rum. Trädgårdsstaden kom starkt tillbaka (i Sverige) under 1990-talet som en kontrast till de kritiserade höghusområden som miljonprogrammet låtit uppföra. I takt med att medvetenheten om miljö och natur ökade fick trädgårdsstaden, med dess naturnära och sunda karaktär, en alltstörre utbredning. Trädgårdsstadens pittoreska småskaliga bebyggelse och struktur tilltalar den svenska kulturen och det mänskliga förnuftet. Denna stadsbyggnadsform är ett fungerande komplement till det annars stressade samhälle vi idag lever. I trädgårdsstaden kan individen varva ner och andas ut, och skilja sitt liv från stadens stress och kommers. Dess tillgång på grönskande oaser och plats för privat odling lockar, trädgårdens rofyllda arbete värderas högt i dagens samhälle. Dock uppfyller inte alla de trädgårdsstäder som planeras och existerar idag de ursprungliga kraven, då samarbetet mellan de planerande aktörerna ofta är bristfälligt. Trädgårdsstaden har på många sätt visats sig vara lämpad för vår samtid och dess popularitet verkar bestå.

Källförteckning

Tryckta källor

- Andersson, Thorbjörn, Elinder, Björn, Lessmar - Holmgren, Ulrika, Rudberg, Eva, Wallén, Eva, Werner, Paul och Wisth, Britt, 2000, *Södra Ängby, Den vita staden*, Bromma : Footlights Publ.
- Bergman, Bosse, 1984, *Halva staden*, Göteborg : Korpen i samarbete med Sektionen för arkitektur vid CTH
- Berntsson, Viveca (red.), 1996, *Den måttfulla staden (Boverket rapport nr 1995:7)*, Karlskrona : Boverket Stadsmiljöavdelningen
- Blennow, Anna-Maria och Svedberg, Olle, 1991, *Vardagens paradis*, Lund : Bokförlaget Signum
- Caldenby, Claes (red.), 1991, *Trädgårdsstäder i praktiken*, Göteborg : White Coordinator : [white arkitekter]
- Forshed, Kjell, 1995, "En dag skall jorden bliva vår" – småskaligt idealsamhälle eller utopi?, (Hemtrakter i stadens ljus, red. Gunilla Lindberg), Stockholm, Sveriges Hembygdsförbund
- Gestaltningssprogram för Tullinge trädgårdsstad, Botkyrka kommun
- Gestaltningssprogram för Vistabergs allé i Huddinge kommun, dec 2004, Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen
- Horgby, Charlotte och Jarlöv, Lena, 1991, *Lägenhetsträdgårdar, ett ny gammalt sätt att förbättra bostadsmiljön*, Stockholm, Statens råd för byggnadsforskning; Solna : svensk byggtjänst
- Howard, Ebenezer, 2001 (reprinted from the 1902 edition), *Garden Cities of Tomorrow*, New York – Hong Kong : Books for Business
- Jarlöv, Lena, 1995, *En fullödig stadsmiljö*, (Hemtrakter i stadens ljus, red. Gunilla Lindberg), Stockholm, Statens råd för byggnadsforskning; Solna : svensk byggtjänst
- Lind, Helena, 2000, *Trädgårdsstaden Änggården*, Sävedalen : Warne
- Nilsson, Annika, 2002, *Trädgårdsstaden blommar upp*, Dagens Nyheter 2002-10-03
- Olofgörs, Gunnar, Gramstrup Olofgörs, Lena, Gramstrup-Christensen, Magnus och Johansson, Mathias, 2001, *Södra Ängby – Trädgårdsstad i funkis*, Stockholm : Stockholmia,
- Pacione, Michael, 2001, *Urban Geography, a global perspective*, Glasgow : Routledge
- Paulsson, Thomas, 1970, *Stadsplanering under 1800- och 1900-talen*, Stockholm : Almqvist & Wiksell Förlag AB

Rådberg, Johan, 1994, *Den svenska trädgårdsstaden*, Stockholm : Byggförlaget

Viktorin, Tomas, 1998, *Historiens gång; en utställning om trädgårdsstadens historia*, Stockholm : Gatu- och fastighetskontoret

Otryckta källor

HSB – www.hsb.se/hsb/jsp/polopoly.jsp?d=24228&a=71071, 2005-12-12

Huddinge kommun: www.huddinge.se/h_templates/H_PicturePage_10752.aspx, 2005-11-19

JM – <http://bostad.jm.se/templates/Project/Project.aspx?id=2744>, 2005-12-12

Kolsgård, Svante, *Åtvidaberg – En trädgårdsstad?*:
www.atvidaberg.se/brukskultur/brukshistoria/monstret/tradstad/tradstad.pdf,
2005-11-19

Skanska – www.nyahem.skanska.se/, 2005-12-12

Nätverk av arkitekter för träbyggande: www.wood-web.info/index.php?subaction=showfull&id=1103708200&archive=&start_from=&ucat=2&,
2005-12-21

Åqvist, Ann-Cathrine, 2003, *Introduktion till könsperspektiv i kulturgeografi*, Örebro universitet:
www.oru.se/oru-upload/Institutioner/Samhällsvetenskap/Ämnen/Kulturgeografi/Kursmaterial/A1%20Könsperspektiv.pdf 2005-12-12

Muntliga källor

Durell, Jens (arkitekt Södergruppen), Intervju via telefon 2005-12-12, Stockholm

Forshed, Kjell (arkitekt Brunnberg & Forshed), Intervju 2005-12-06, Stockholm

Kalms, Jan (ansvarig för Vistabergs trädgårdsstad vid NCC), Intervju via telefon 2005-12-9, Stockholm

Karlsson, Anders (ansvarig för Vistabergs trädgårdsstad vid Götene Hus), Intervju via telefon 2005-12-19, Stockholm

Mikkola, Lasse (ansvarig för Tullinge trädgårdsstad vid HSB), Intervju via telefon 2005-12-21, Stockholm

Modeé, Kristina (ansvarig för Vistabergs trädgårdsstad vid Västkuststugan, Borohus), Intervju via telefon 2005-12-13, Stockholm

Odemark, Magdalena (ansvarig för Tullinge trädgårdsstad vid JM), Intervju via telefon 2005-12-13, Stockholm

Remér, Hans (ansvarig för Tullinge trädgårdsstad vid Skanska), Intervju via telefon 2005-12-12, Stockholm

Williamsson, Peder (ansvarig för Vistabergs trädgårdsstad vid Småa Hus), Intervju via telefon 2005-12-22, Motala

Åhman, Nina (arkitekt anställd på Huddinge kommun), Intervju 2005-12-02 Stockholm

Figurförteckning

- Fig. 1 Ebenezer Howard
Källa: http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Ebenezer_Howard.jpg
- Fig. 2 Målade gestaltning av trädgårdsstadens förbättrade samhälle
Källa: <http://history.sandiego.edu/gen/filmnotes/images2/howard3b.jpg>
- Fig. 3 Fig. 3 Storstaden med dess omkringliggande trädgårdsstäder
Källa: www.c3hu/~eufuzetek/konyuespolc/kepek/7/b02.gif
- Fig. 4 Howards modell för trädgårdsstadens uppbyggnad
Källa: <http://content.grin.com/binary/hade/19700/3.gif>
- Fig. 5 En tecknad illustration av "The Crystal Palace"
Källa: www.2.sjsu.edu/faculty/wooda/149syllabus9crystal2.jpeg
- Fig. 6 Unwins bevis för trädgårdsstadens goda markutnyttjande
Källa: Rådberg, Johan, 1994, Den svenska trädgårdsstad, Stockholm : Byggförlaget
- Fig. 7 En intressant jämförelse av vad man för samma peng får i staden och i trädgårdsstad
Källa: Rådberg, Johan, 1994, Den svenska trädgårdsstad, Stockholm : Byggförlaget
- Fig. 8 Tullinge trädgårdsstads geografiska placering
Källa: www.msn.se/kartor/
- Fig. 9 En del av den första etappen i Tullinge trädgårdsstad
Källa: <http://bostad.jm.se/templates/Project/Project.aspx?id=2744>
- Fig. 10 Vistabergs trädgårdsstads geografiska placering
Källa: www.huddinge.se/upload/Bygga&Bo/Filer/Planering/VistaAlleSamr.jpg
- Fig. 11 En tankebild om hur Vistabergs trädgårdsstad kommer se ut i framtiden
Källa: www.boende.ncc.se/
- Fig. 12 Fig. 12 Ett exempel som visar på de privata rummen är alltför offentliga
Källa: www.wood-web.info/a/Tullbilder/index.htm

BILAGOR

Intervjufrågor till arkitekterna

- Vad är en trädgårdsstad för dig?
- Vad skiljer trädgårdsstaden från andra bebyggelseformer? Har t-staden något som andra inte har eller tvärtom?
- Är trädgårdsstaden en stadsbyggnadsform att framhålla och förespråka?
- Varför valde ni att anlägga Vistaberg/Tullinge som en trädgårdsstad?
- Finns det idag ett uttalat intresse för trädgårdsstäder hos den svenska befolkningen? Har undersökningar gjorts?
- Har ni använt er av tidigare ideal och förebilder vid planerandet? Vilka i sådana fall?
- Vilka upplåtelseformer kommer att bli aktuella/finns i Vistaberg/Tullinge?
- För vilken/vilka målgrupper planeras/planerades trädgårdsstaden främst för?
- Ekonomiskt sett, vem kan bo i en trädgårdsstad idag? Vad ligger priserna på vid köp och i hyra?
- Har trädgårdsstaden i Tullinge blivit omtyckt och bebodd?
- Blev Tullinge trädgårdsstad vad du tänkt dig? Vad blev annorlunda om svaret är nej?
- Varför tror du att så många nya områden anläggs i trädgårdsstadsform?
- Har trädgårdsstäder kommit att bli allt mer vanligt förekommande? Hur kommer det sig?
- Tycker du att begreppet trädgårdsstad används i rätt och riktig bemärkelse idag?
- Kan trädgårdsstaden anses passa alla samhällets olika målgrupper tycker du?
- Anser du att de tidigare idealen för trädgårdsstaden efterlevs idag?
- Kan trädgårdsstaden vara en stadsbyggnadsform för det framtida samhället?

Intervjufrågor till byggbolagen

- Vad är en trädgårdsstad för er?
- Är trädgårdsstaden en stadsbyggnadsform att framhålla?
- Hur vanligt förekommande är trädgårdsstäder för er? Byggs det ofta?
- Vad erbjuder ni för upplåtelseformer i trädgårdsstäderna?
- Vad ligger hyrorna på? Och vad går bostadsrätterna för?
- Kan vem som helst bosätta sig i en trädgårdsstad idag?
- Anser ni att trädgårdsstaden ter sig annorlunda från andra byggnadsformer? Hur och varför?
- Vilka planerar ni ska bosätta sig i erat område? Vilken eller vilka är de största målgrupperna?
- Finns det ett uttalat intresse för att bosätta sig i trädgårdsstäder idag? Har ni gjort undersökningar?
- Är det lätt att få trädgårdsstäder bebodda? Är de attraktiva på marknaden? Varför?
- Varför tror ni att det uppförs så många trädgårdsstäder just nu?
- Kommer trädgårdsstaden stå sig i framtiden?